

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ
ІМЕНІ МИХАЙЛА ТУГАН-БАРАНОВСЬКОГО

Навчально-науковий інститут економіки,
управління та адміністрування

Кафедра фінансів, обліку та оподаткування

ДОПУСКАЮ ДО ЗАХИСТУ
Гарант освітньої програми

_____ Неізнестна О.В.
(підпис) (прізвище та ініціали)

«_____» _____ 2023 року

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття ступеня вищої освіти «Магістр»

зі спеціальності
072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

освітньої програми «Місцеві фінанси»

на тему: «Бюджетна політика в забезпеченні соціально-економічного
розвитку регіону»

Виконав:

здобувач вищої освіти

Тричук Ігор Васильович
(прізвище, ім'я, по-батькові)

(підпис)

Керівник:

д.е.н., доц. Хаврова К.С.
(посада, науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали)

(підпис)

Засвідчую, що у кваліфікаційній
роботі немає запозичень з праць
інших авторів без відповідних
посилань

Здобувач вищої освіти _____

(підпис)

Кривий Ріг
2023

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ
ІМЕНІ МИХАЙЛА ТУГАН-БАРАНОВСЬКОГО

Навчально-науковий інститут економіки, управління та адміністрування
Кафедра фінансів, обліку та оподаткування

Форма здобуття вищої освіти Заочна

Ступінь магістр

Галузь знань 07 «Управління та адміністрування»

Освітня програма 072 «Місцеві фінанси»

ЗАТВЕРДЖУЮ:

Гарант освітньої програми

_____ О.В. Неізнана

підпис

«_____» _____ 2023 р.

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ ЗДОБУВАЧУ ВИЩОЇ ОСВІТИ
Тричука Ігоря Васильовича

1. Тема роботи «Бюджетна політика в забезпеченні соціально-економічного розвитку регіону»

Керівник роботи Хаврова К.С., д.е.н., доц.

затверджені наказом по університету від 19.10.2023р. № 328-с

2. Строк подання студентом роботи «27» листопада 2023 р.

3. Вихідні дані до роботи: наукова і періодична література з теми дослідження, данні мережі Internet, монографії, підручники, навчальні посібники, нормативно-правові акти, звіти з виконання програми економічного та соціального розвитку м. Кривого Рогу, показники бюджету Криворізької міської територіальної громади Дніпропетровської області тощо.

4. Зміст (перелік питань, які потрібно розробити: дослідити теоретико-правові засади забезпечення соціально-економічного розвитку та реалізації ефективної бюджетної політики міської територіальної громади; надати загальну характеристику та визначити тенденції соціально-економічного розвитку Криворізької міської територіальної громади; проаналізувати бюджетну політику Криворізької міської територіальної громади; надати рекомендації щодо підвищення ефективності бюджетної політики Криворізької міської територіальної громади.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень): таблиці, рисунки

(За потреби зазначаються П.І. по Б. консультантів за розділами роботи)

6. Дата видачі завдання «31» серпня 2023р.

7. Календарний план

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Вибір напрямку дослідження, аналіз бази та літературних джерел, визначення об'єкту, предмету та завдань дослідження. Формулювання, обґрунтування та затвердження теми кваліфікаційної роботи	до 29.08.2023	
2	Аналіз та узагальнення теоретичних розробок теми кваліфікаційної роботи	до 18.09.2023	
3	Опис методики дослідження предмету кваліфікаційної роботи	до 09.10.2023	
4	Апробація методики аналізу предмету кваліфікаційної роботи	до 30.10.2023	
5	Формування висновків та рекомендацій щодо розв'язання проблеми, встановлених в результаті аналізу	до 13.11.2023	
6	Оформлення та представлення роботи на кафедрі	до 27.11.2023	
7	Перевірка кваліфікаційної роботи на унікальність тексту	до 01.12.2023	
8	Оформлення презентаційних матеріалів, проходження нормоконтролю	до 05.12.2023	

Здобувач ВО

Керівник роботи

(підпис)

(підпис)

Тричук І.В.

Хаврова К.С.

РЕФЕРАТ

Загальна кількість в роботі:

Сторінок 51, рисунків 2, таблиць 15, додатків 1,
графічного матеріалу 0, використаних джерел 30

Об'єкт дослідження: Процеси формування та реалізації бюджетної політики розвитку територій.

Предмет дослідження: Теоретико-правові та прикладні аспекти реалізації бюджетної політики в забезпеченні соціально-економічного розвитку Криворізької міської територіальної громади.

Мета дослідження: аналіз ролі бюджетної політики у забезпеченні соціально-економічного розвитку Криворізької міської територіальної громади, а також надання рекомендацій щодо підвищення її ефективності

Методи дослідження: аналіз та синтез; узагальнення; порівняння; логічне узагальнення; наукова абстракція; аналіз рядів динаміки; графічний та табличний методи

Основні результати дослідження: обґрунтовано значення бюджетної політики у забезпеченні соціально-економічного розвитку територій; проаналізовано теоретико-правові засади забезпечення соціально-економічного розвитку та реалізації ефективної бюджетної політики міської територіальної громади, що дозволило запропонувати авторський підхід до розуміння сутності поняття «бюджетна політика територіальної громади», визначено атрибути, показники, складові та фактори формування бюджетної політики; на основі ґрунтовного аналізу соціально-економічного розвитку та бюджетної політики Криворізької міської територіальної громади визначено її стан, особливості розвитку, значення для забезпечення соціально-економічного розвитку громади; запропоновано напрями підвищення ефективності бюджетної політики Криворізької міської територіальної громади.

Ключові слова: бюджет, бюджетна політика, Криворізька міська територіальна громада, доходи, витрати.

ЗМІСТ

ВСТУП		6
Розділ 1	Теоретико-правові засади забезпечення соціально-економічного розвитку та реалізації ефективної бюджетної політики міської територіальної громади	8
Розділ 2	Загальна характеристика та соціально-економічний розвиток Криворізької міської територіальної громади	16
Розділ 3	Аналіз бюджетної політики Криворізької міської територіальної громади	23
ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ		40
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ		47
ДОДАТКИ		49

ВСТУП

Процеси децентралізації, що розпочалися в Україні у 2014 році та обумовили цілу низку інституційних трансформацій (прийняття Концепції реформи місцевого самоврядування, запровадження Закону України «Про співробітництво територіальних громад», «про добровільне об'єднання територіальних громад», внесення змін в Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні», до Бюджетного та податкового кодексів тощо), розширення компетенції та повноваження органів місцевого самоврядування в частині бюджетного процесу, суттєво актуалізували питання дослідження значення та ролі бюджетної політики територій у забезпеченні їх соціально-економічного розвитку. За таких умов дослідження сутності, особливостей формування, атрибутів ефективних бюджетних політик територій та їх впливу на соціально-економічний розвиток не тільки не втрачає своєї актуальності, а й значно актуалізується.

Дослідженню різноманітних аспектів формування, різноспрямованого впливу бюджетної політики на розвиток територій присвячено роботи таких вчених, як: Дехтяр Н., Дедушев І., Ільч Л., Волохова І., Венгер В., Педченко Н., Кравець В., Ситнік Н. тощо.

Відзначаючи фундаментальний внесок зазначених вище дослідників у розвиток теорії та практики бюджетної політики територій, дослідження її впливу на параметри їх соціально-економічного розвитку, певні теоретичні і практичні аспекти взаємозв'язку бюджетної політики та соціально-економічного розвитку територій (регіонів) потребують подальшого поглиблення та деталізації.

Метою кваліфікаційної роботи є аналіз ролі бюджетної політики у забезпеченні соціально-економічного розвитку Криворізької міської територіальної громади, а також надання рекомендацій щодо підвищення її ефективності.

Для досягнення поставленої мети у кваліфікаційній роботі визначено та вирішено наступні завдання: дослідити теоретико-правові засади забезпечення соціально-економічного розвитку та реалізації ефективної бюджетної політики міської територіальної громади; надати загальну характеристику та визначити тенденції соціально-економічного розвитку Криворізької міської територіальної громади; проаналізувати бюджетну політику Криворізької міської територіальної громади; надати рекомендації щодо підвищення ефективності бюджетної політики Криворізької міської територіальної громади.

Об'єктом кваліфікаційної роботи є процеси формування та реалізації бюджетної політики розвитку територій.

Предметом кваліфікаційної роботи є теоретико-правові та прикладні аспекти реалізації бюджетної політики в забезпеченні соціально-економічного розвитку Криворізької міської територіальної громади.

Результати дослідження було одержано шляхом застосування таких методів: аналіз та синтез; узагальнення; порівняння; логічне узагальнення; наукова абстракція; аналіз рядів динаміки; графічний та табличний методи.

Інформаційну базу дослідження становлять закони та інші нормативно-правові акти України, роботи вітчизняних і зарубіжних вчених, звіти з виконання програми економічного та соціального розвитку м. Кривого Рогу, показники бюджету Криворізької міської територіальної громади Дніпропетровської області тощо.

Результати виконання кваліфікаційної роботи були апробовані на XI Всеукраїнській науково-практичній онлайн конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Сучасна фінансова політика України: проблеми та перспективи».

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ЕФЕКТИВНОЇ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ МІСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

Як свідчить накопичений світовий досвід становлення та розвитку демократичних суспільств, цей процес неможливий без ефективної децентралізації, запровадження та ефективного розвитку інституту місцевого саморегулювання, що можливо забезпечити двома способами – природно-еволюційним та реформаторсько-еволюційним (за специфічною програмою, що характеризується цільовою спрямованістю).

В Україні процес децентралізації відбувається реформаторсько-еволюційним способом, розпочався у 2014 році, обумовив цілу низку інституційних трансформацій (прийняття Концепції реформи місцевого самоврядування, запровадження Закону України «Про співробітництво територіальних громад», «про добровільне об'єднання територіальних громад», внесення змін в Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні», до Бюджетного та податкового кодексів тощо) [1, 2, 3, 5, 25, 26], що мали на меті «формування ефективного місцевого самоврядування та територіальної організації влади для створення і підтримки повноцінного життєвого середовища для громадян, надання високоякісних та доступних публічних послуг, становлення інститутів прямого народовладдя, узгодження інтересів держави та територіальних громад» [2].

На сучасному етапі розвитку процесу децентралізації в Україні забезпечено формування комплексу інституційного забезпечення цього процесу, сформовано дієвий інститут місцевого самоврядування, що розвивається відповідно до принципів та положень Європейської Хартії місцевого самоврядування. Під впливом трансформаційних процесів, що зумовлені процесом децентралізації, на сучасному етапі розвитку завдання та функції місцевого самоврядування суттєво розширені, повною мірою відображені у Законі України «Про місцеве самоврядування України» [3].

Аналіз джерел [1-30] дає підставити стверджувати, що на сучасному етапі розвитку інституту місцевого самоврядування виконує цілу низку функцій: нормотворчу, установчу, контрольну, правоохоронну тощо, ефективність реалізації яких знаходить прояв у рівні соціально-економічного розвитку відповідної території (територіальної громади), її привабливості для підприємницької діяльності, населення, інвесторів тощо.

Здатність територіальних громад до вирішення низки питань місцевого значення, реалізації владних повноважень органами місцевого самоврядування, що визначають соціально-економічний розвиток територій, обумовлена наявністю у місцевих громад матеріальних та, в першу чергу, фінансових ресурсів (ст. 142 Конституції України, ст. 16 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»), якими вони можуть самостійно розпоряджатися.

Аналіз джерел [1-30] дозволяє стверджувати, що органи місцевого самоврядування, беручи до уваги обмеженість ресурсів, у першу чергу фінансових, їх значення для забезпечення соціально-економічного розвитку громади, вирішення оперативних, тактичних та стратегічних задач, що знаходяться межах їх компетенції, розробляють та реалізують специфічну політику – бюджетну політику, що, в найбільш загальному вигляді, являє собою сукупність процесів, принципів та відносин, пов'язаних з управлінням та прийняттям рішень щодо планів формування, розподілу та використання фінансових ресурсів міської територіальної громади.

Незважаючи на те, що поняття «бюджетна політика» описує процеси та принципи управління обмеженими фінансовими ресурсами територіальних громад, активно використовується в наукових, бізнесових та політичних колах, на сучасному етапі розвитку воно чітко не визначено в законодавстві (у Бюджетному кодексі зазначене поняття відсутнє), що породжує ситуацію варіативності авторських підходів до інтерпретації сутності зазначеного поняття.

Так, Венгер В. В. під поняття «бюджетна політика» розуміє «комплекс юридичних, економічних, організаційних заходів під час складання бюджетів, регулювання бюджетного процесу, управління бюджетним дефіцитом, організації бюджетного контролю.

Виявляється у формах і методах мобілізації бюджетних коштів та їх витрачання на різні потреби держави» [25].

Дем'янишин В. переконаний, що поняття «бюджетна політика» може тлумачитися як «діяльність органів державної влади, державного управління та місцевого самоврядування з визначення стратегічної мети, напрямів, завдань і пріоритетів розвитку бюджетних відносин та засобів бюджетної тактики для їх досягнення і застосування» [6].

Лисяк Л.В. стверджує, що бюджетна політика – це «головний важіль визначення основних напрямів впливу державних та регіональних (місцевих) органів влади на досягнення збалансованого розвитку суспільства, відображає суспільно-економічні відносини між людьми у процесі розподілу і перерозподілу ВВП, вироблення, розподілу, споживання суспільних благ і послуг та регулювання соціально-економічних процесів з метою задоволення отреб і розв'язання різноманітних проблем розвитку територій.

Кравець В.І. – це один «... із вагомих інструментів забезпечення структурного реформування основних напрямів та сфер діяльності суспільства, посилення конкурентоздатності галузей економіки, підвищення стандартів та якості життя населення» [1]. Ситник Н.С. переконана, що «бюджетна політика – комплекс заходів, спрямованих на залучення, розподіл і використання коштів бюджету» [6]. У Господарському кодексі (ст. 10) зафіксовано, що бюджетна політика може розумітися, як «один із основних напрямів економічної політики держави, та спрямована на оптимізацію та раціоналізацію формування доходів і використання державних фінансових ресурсів, підвищення ефективності державних інвестицій у економіку, узгодження загальнодержавних і місцевих інтересів у сфері між-бюджетних

відносин, регулювання державного боргу та забезпечення соціальної справедливості при перерозподілі національного доходу» [29].

Плани формування, розподілу та використання фінансових ресурсів міської територіальної громади щодо яких приймаються рішення в межах бюджетної політики отримали назву бюджет місцевого самоврядування або місцевий бюджет. Так, в Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» (ст.1) зафіксовано, що «бюджет місцевого самоврядування (місцевий бюджет) - план утворення і використання фінансових ресурсів, необхідних для забезпечення функцій та повноважень місцевого самоврядування» [5]. Сам же «процес складання, розгляду, затвердження, виконання бюджетів, звітування про їх виконання, а також контролю за дотриманням бюджетного законодавства» [3] отримав назву бюджетний процес. Економічні відносини, що виникають у процесі формування, розподілу та використання фінансових ресурсів органами місцевого самоврядування для виконання покладених на них завдань – місце фінанси.

Крім зазначених вище понять для тлумачення сутності поняття «бюджетна політика» активно використовується поняття «бюджетний потенціал», під яким розуміють «властивість бюджету забезпечувати перспективний соціально-економічний розвиток регіону за допомогою наявних та невикористаних ресурсів, сприятливих можливостей та існуючих здатностей» [18].

Основними нормативно-правовими актами, що регулюють бюджетні відносини в Україні, зокрема бюджетний процес на рівні міста, є:

Конституція України;

Бюджетний кодекс;

Закон про Державний бюджет України (приймається щорічно);

Бюджетна декларація;

рішення про місцевий бюджет, інші нормативно-правові акти.

Беручи до уваги все зазначене вище:

Поняття «бюджетна політика територіальної громади» доцільно розуміти, як сукупність заходів, процесів, принципів (наукової обґрунтованості, цільової спрямованості; єдності стратегії та тактики; гнучкості; результативності; безпеки тощо) управління бюджетним потенціалом регіону, виходячи із потреб, цілей та обмежень місцевого розвитку.

Ключове значення для забезпечення соціально-економічного розвитку міських територіальних громад має бюджетна політика, саме від неї залежить те, яким чином та в яких обсягах будуть мобілізуватися фінансові ресурси в місцевий бюджет, як вони будуть розподілятися тощо.

Бюджетна політика покликана забезпечити розв'язання питання щодо здатності органів місцевого самоврядування мобілізувати фінансові ресурси та використати їх із найбільшим соціальним і економічним ефектом [18], забезпечуючи при цьому підвищення конкурентоспроможності, поступового підвищення соціальних стандартів, підвищення ділової активності тощо, а

отже виконує такі функції, як: контрольна, розподільна, стимулююча, алокаційна тощо.

Бюджетна політика знаходить матеріальне уособлення у бюджеті [3], зокрема бюджетна політика міської територіальної громади у місцевому бюджеті. При цьому, слід зазначити, що державний бюджет України та місцеві бюджети є самостійними [3].

Місцевий бюджет, як і будь-який інший бюджет, складається із доходної та витратної частини.

Доходна частина місцевого бюджету формується «...за рахунок власних, визначених законом, джерел та закріплених у встановленому законом порядку загальнодержавних податків, зборів та інших обов'язкових платежів» [5], включає: податкові надходження; неподаткові надходження; доходи від операцій з капіталом; трансферти [3]. При цьому, відповідно до Бюджетного кодексу, «Трансферти - кошти, одержані від інших органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, інших держав або міжнародних організацій на безоплатній та безповоротній основі» [3].

Витратна - визначається відповідними рішеннями про місцевий бюджет міських територіальних громад, «...відповідно до розмежування видатків між бюджетами, визначеного Бюджетним кодексом України, для виконання повноважень органів місцевого самоврядування» [5].

Витратна частина бюджету може бути класифікована за бюджетними програмами (програмна класифікація видатків та кредитування бюджету); головним розпорядником бюджетних коштів (відомча класифікація видатків та кредитування бюджету); функціями, з виконанням яких пов'язані видатки та кредитування бюджету (функціональна класифікація видатків та кредитування бюджету) [3].

Крім того, бюджет складається із загального та спеціального фондів, поділяється на бюджет розвитку та поточний бюджет (за напрямками використання коштів).

«Складовими частинами загального фонду бюджету є: 1) всі доходи бюджету, крім тих, що призначені для зарахування до спеціального фонду бюджету; 2) всі видатки бюджету, що здійснюються за рахунок надходжень загального фонду бюджету; 3) кредитування бюджету (повернення кредитів до бюджету без визначення цільового спрямування та надання кредитів з бюджету, що здійснюється за рахунок надходжень загального фонду бюджету); 4) фінансування загального фонду бюджету» [3].

«Складовими частинами спеціального фонду бюджету є: 1) доходи бюджету (включаючи власні надходження бюджетних установ), які мають цільове спрямування; 2) видатки бюджету, що здійснюються за рахунок конкретно визначених надходжень спеціального фонду бюджету (у тому числі власних надходжень бюджетних установ); 3) кредитування бюджету (повернення кредитів до бюджету з визначенням цільового спрямування та надання кредитів з бюджету, що здійснюється за рахунок конкретно

визначених надходжень спеціального фонду бюджету); 4) фінансування спеціального фонду бюджету» [3].

Поточний бюджет спрямовується на забезпечення достатнього рівня розвитку територіальної громади; пріоритетний розвиток соціокультурної сфери, бюджет розвитку – фінансує розширене відтворення всіх сфер діяльності на місцевому рівні

Бюджет розвитку повинен фінансувати розширене відтворення всіх сфер діяльності на місцевому рівні.

Таким чином, беручи до уваги логіку організації бюджету, бюджетна політика включає такі складові:

політику у сфері доходів;

політику у сфері видатків;

політику у сфері боргу;

політику у сфері бюджетного регулювання та міжбюджетних відносин (рис.1.1).

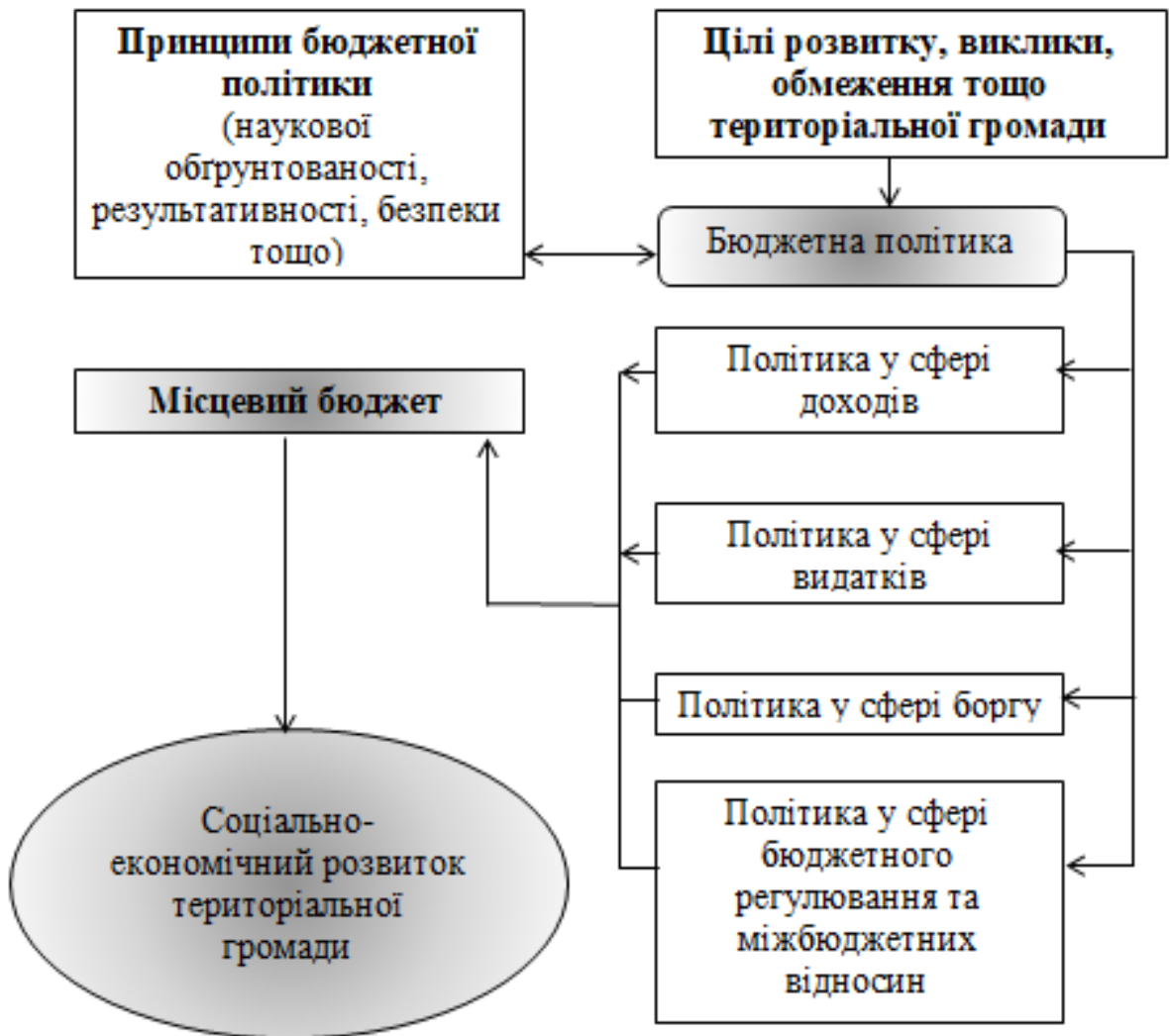

Рисунок 1.1 – Бюджетна політика як детермінант соціально-економічного розвитку

Джерело: складено автором на основі даних [3, 5, 6, 18, 25-30]

Результуючим показником ефективності реалізації бюджетної політики є сальдо бюджету (різниця доходної та витратної частин).

Стан бюджету, відповідна до значень сальдо, може характеризуватися 3-ма результуючими показниками:

рівновагою доходів і видатків бюджету;

позитивним сальдо;

негативним сальдо.

Позитивне сальдо – профіцит бюджету – вказує на те, що у звітному періоді за рахунок доходної частини бюджету не тільки вдалося покрити всі витрати бюджету, а й сформувати резерви; вказує на те, що органи місцевого самоврядування ефективно мобілізують ресурси.

Негативне – дефіцит – навпаки, доходної частини бюджету не вистачило для покриття всіх витрат бюджету або «перевищення видатків бюджету над його доходами (з урахуванням різниці між наданням кредитів з бюджету та поверненням кредитів до бюджету)»[3]

У довгостроковій перспективі дефіцит бюджету може суттєво негативно позначитися на спроможності органів місцевого самоврядування виконувати взяті на себе зобов'язання, створювати умов для розвитку території.

Серед основних причин формування дефіциту бюджету можна відзначити: кризові явища в економіці місцевої територіальної громади, країни та національної економіки; спад виробництва, інфляційні процеси; недоліки податкової системи; низький рівень інвестиційної привабливості; корупційні порушення тощо.

Основними джерелами фінансування дефіциту місцевих бюджетів є кошти від державних та внутрішніх запозичень, кошти від приватизації; повернення бюджетних коштів у результаті продажу цінних паперів тощо.

Як зафіксовано у Бюджетному кодексу України, «Профіцит бюджету затверджується з метою погашення боргу, забезпечення встановленого розміру оборотного залишку бюджетних коштів та придбання цінних паперів з урахуванням особливостей» [5]

Як свідчить аналіз джерел [1-30]:

1. Сьогодні виділяють такі різновиди бюджетної політики:

перерозподільна, відтворювальна, створювальна (за характером впливу бюджетної політики на соціально-економічний розвиток);

стратегічна та тактична (за часом бюджетного регулювання);

превентивна, ситуативна (швидкість реагування на зміни); політика у сфері доходів бюджету, політика у сфері видатків бюджету, політика у сфері державних запозичень та державного богу (за функціональною класифікацією);

оптимістична, песимістична, реальна (за очікуваннями, пов'язаними з бюджетною політикою);

державна та місцева (за просторовою ознакою) [1,3,6, 18, 25].

2. На процес формування на реалізації бюджетної політики впливають як зовнішні (відносини із іншими країнами світу, кризові явища тощо), так і

внутрішні (бюджетний потенціал: стан розвитку економіки, соціальної сфери, грошового обігу, стабільність тощо) фактори (рис.1.2).

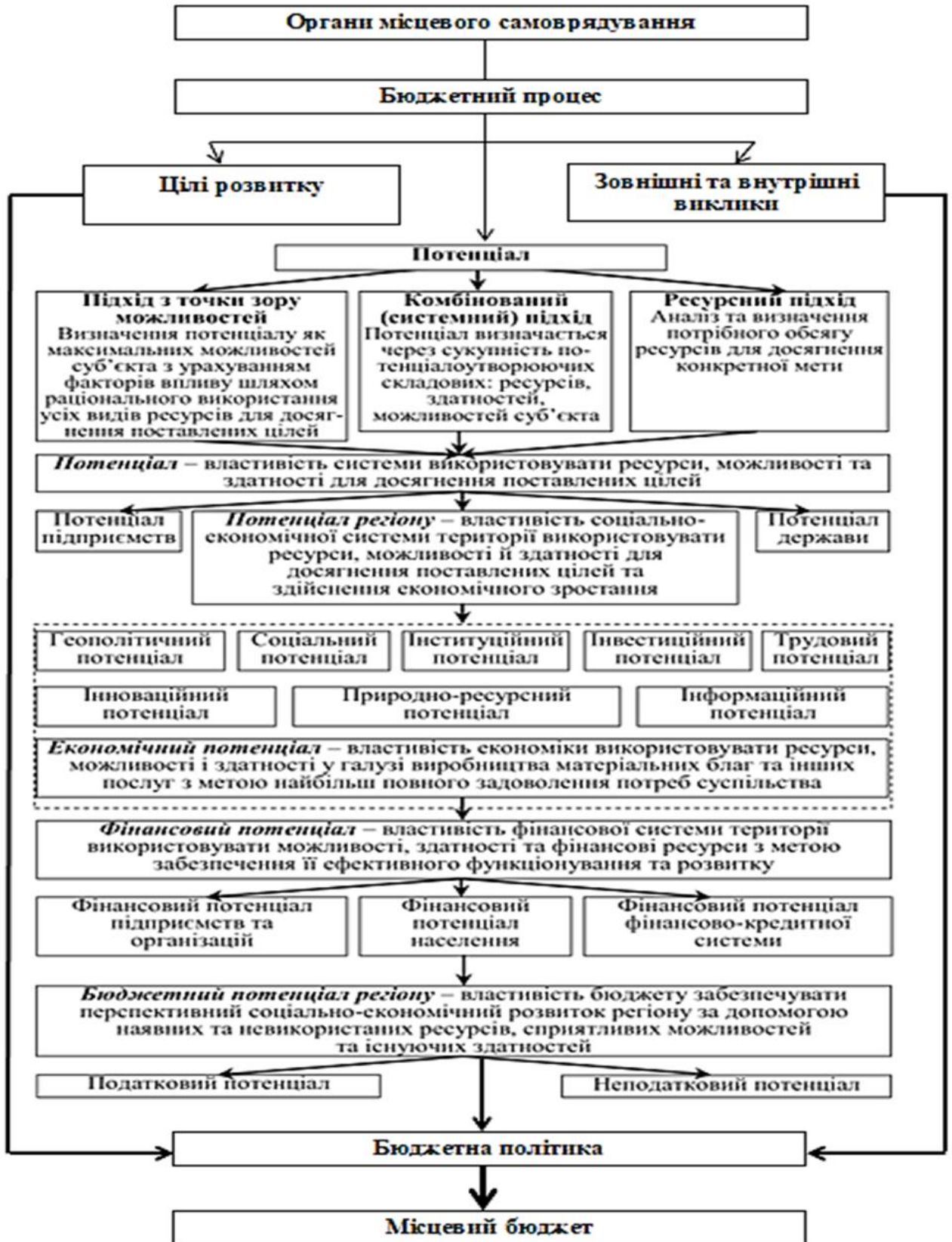

Рисунок 1.2 – Фактори, що впливають на розробку бюджетної політики
 Джерело: складено автором на основі даних [3, 5, 6, 18, 25-30]

3. Основними умовами формування бюджетної політики є: «урахування вимог всіх об'єктивних економічних законів і закономірностей розвитку суспільства; вивчення і врахування попереднього досвіду господарського, фінансового і бюджетного розвитку; вивчення і врахування досвіду інших країн; врахування конкретного етапу розвитку суспільства, особливостей внутрішньої та міжнародної обстановки; дотримання комплексного підходу до розроблення і реалізації заходів бюджетної політики, політики у галузі фінансів, ціноутворення, кредиту, заробітної плати» [6].

4. Основними завданнями бюджетної політики є: «розроблення науково обґрунтованої концепції розвитку бюджету як важливого інструменту регулювання соціально-економічних процесів. Ця концепція формується на основі вивчення потреб сучасного стану суспільного розвитку, всебічного аналізу стану розвитку економіки і соціальної сфери глобальних тенденцій соціально-економічного розвитку та стратегічних пріоритетів держави; визначення основних напрямів мобілізації й використання бюджетних ресурсів на перспективу і поточний період; здійснення практичних дій, спрямованих на досягнення поставлених цілей» [6].

Таким чином, бюджетна політика територіальної громади - сукупність заходів, процесів, принципів (наукової обґрунтованості, цільової спрямованості; єдності стратегії та тактики; гнучкості; результативності; безпеки тощо) управління бюджетним потенціалом регіону, виходячи із потреб, цілей та обмежень місцевого розвитку, що виступає важливим детермінантом його соціально-економічного розвитку, забезпечення конкурентоспроможності, привабливості територій для населення, бізнесу та інвеститорів.

Бюджетна політика включає в себе політику у сфері: доходів; видатків; боргу; бюджетного регулювання та міжбюджетних відносин, знаходить відображення у місцевому бюджеті.

РОЗДІЛ 2

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК КРИВОРІЗЬКОЇ МІСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

Кривий Ріг – одне із найбільших міст України (площа міста – 431,4 км², населення – 615,5 тис осіб або 19,5% Дніпропетровської області), яке має статус міста обласного значення, розташоване у Дніпропетровській області, у центральній частині українського кристалічного масиву та є одним з найбагатших на гористі копалини регіонів України (250 видів корисних копалин, 100 мінералів, 50 гірських споруд) [21, 23].

Головними містоутворюючими галузями є гірничодобувна та металургійна.

У 2020-2022 рр. м. Кривий Ріг, попри деструктивний вплив COVID-19, повномасштабне вторгнення росії, характеризувалося динамічним соціально-економічним розвитком, що знаходило відображення у наступному:

динамічний розвиток підприємництва. Відповідно до даних виконавчого комітету Криворізької міської ради, станом на 2022 рік на обліку в податкових службах міста перебували понад 36,5 тис. суб'єктів господарювання, працювало 51 мале підприємство на 10,0 тис. населення, кількість зайнятих працівників в малому та середньому підприємстві становило майже 70,0 тис. осіб [13]. Крім того, у 2020-2021 рр. фіксувалося нарощення кількості осіб, що зайняті у середньому та малому підприємстві. Так, у 2020-2021 рр. кількість осіб, які зайняті у середньому підприємстві збільшилася на 3,5 тис., кількість осіб, які зайняті у малому підприємстві – на 0,8 тис;

промислові підприємства міста, серед яких такі гіганти, як ТОВ «МЕТІНВЕСТ ХОЛДІНГ», ПАТ «Південний гірничо-збагачувальний комбінат», ПАТ «Арселор Міттал Кривий Ріг», «Інгулецький гірничо-збагачувальний комбінат», ПрАТ «Північний гірничо-збагачувальний комбінат», «Центральний гірничо-збагачувальний комбінат» тощо, забезпечували формування більше 10% ВВП України [21];

промислові підприємства міста стабільно нарощували обсяги реалізованої промислової продукції. У 2020-2021 рр. обсяг реалізованої промислової продукції м. Кривий Ріг збільшився на 105,8 млрд грн, становивши станом на 2021 рік 288,3 млрд грн. «За обсягами реалізованої промислової продукції частка продукції Кривого Рогу становить близько 7% від загального показника України» [21];

підприємства роздрібної торгівлі міста динамічно нарощували товарооборот. Так, протягом 2020-2021 рр. загальний обсяг товарообороту підприємств роздрібної торгівлі збільшився на 468,4 млн грн;

підприємства міста активно здійснювали зовнішньоекономічну діяльність, що знайшло відображення у: нарощенні обсягів зовнішньоторговельного обороту з 5465,8 млн дол у 2020 році до 8442,4 млн дол у 2021 році, отже на 2976,6 тис грн; нарощенні обсягів експорту товарів

та послуг – на 2717,4 млн дол, нарощенні обсягів імпорту – на 259,2 млн дол; нарощенні позитивного сальдо зовнішньої торгівлі (вартісні обсяги експорту міста суттєво перевищували вартісні обсяги імпорту) (табл.2.1).;

Таблиця 2.1 – Основні показники соціально-економічного розвитку м. Кривий Ріг

Показники	2020 рік	2021 рік	Відхилення
1	2	3	4
Обсяг реалізованої промислової продукції, млрд грн	182,5	288,3	105,8
Загальний обсяг товарообороту підприємств роздрібною торгівлі, млн грн	16622,6	17091,0	468,4
Зовнішньоторговельний оборот (товари та послуги), млн дол	5465,8	8442,4	2976,6
Експорт товарів та послуг, млн дол	4515,5	7232,9	2717,4
Імпорт товарів та послуг, млн дол	950,3	1209,5	259,2
Середньомісячна заробітна плата штатного працівника, грн	13511	15139	1628
Заборгованість з виплати заробітної плати (на кінець року), тис грн	25731,9	34210,8	8478,9
Кількість зареєстрованих безробітних, осіб	5356	3115	-2241
Кількість працівників, зайнятих у середньому підприємстві, тис осіб	54,7	55,5	0,8
Кількість працівників, зайнятих у малому підприємстві	97,1	100,	3,5
Заборгованість населення за житлово-комунальні послуги	2748,7	1994,1	-754,6
Рівень оплати населенням житлово-комунальних послуг, %	84,3		-84,3

Джерело: складено та розраховано автором на основі даних джерел [15-17, 19-21]

активно розвивалася інвестиційна діяльність, що було наслідком підвищення інвестиційної привабливості міста у 2020-2021 рр. У 2020 році «обсяг унесених в економіку міста прямих іноземних інвестицій становив 1 912,9 млн дол. США, що складає 40,4% від загального обсягу по Дніпропетровській області (на 24,4% більше, ніж на початок 2020 року)» [11]. «Для підтримки життєдіяльності міста виконкомом міської ради посилено співробітництво з міжнародними інституціями, містами-партнерами, у тому числі з Німецьким товариством міжнародного співробітництва з реалізації Проєкту міжнародної технічної допомоги «Зміцнення ресурсів для сталого розвитку приймаючих громад на сході України», Українським фондом соціальних інвестицій за фінансової підтримки німецького банку «KfW» у рамках проєкту «Сприяння розвитку соціальної інфраструктури» та субпроєкту «Створення житлових умов для ВПО в м. Кривому Розі» [13]. У 2022 році «розроблено та подано документи на залучення інвестицій зі створення житла для внутрішньо переміщених осіб, із соціальних перетворень «Підвищення енергоефективності громадських будівель у м. Кривому Розі» (ЕСКО) – на загальну суму 40 млн

грн, з розвитку та облаштування індустріального парку «Кривбас» – 236 млн грн та енергозберігаючих, енергозаощадних проєктів (Програма «LIFE») – 138 млн грн. Для підтримки життєдіяльності міста виконком міської ради продовжив та посилив співробітництво з різними міжнародними інституціями, містами-партнерами» [13];

підвищувався рівень життя в місті, зокрема середньомісячна заробітна плата штатних працівників. Так, у 2020-2021 рр. середньомісячна заробітна плата штатних працівників в м. Кривий Ріг збільшилася з 13511 грн до 15139 грн, а отже на 1628 грн;

зменшувався рівень безробіття. Так, у 2020-2021 рр. кількість зареєстрованих безробітних в місті зменшилася із 5356 осіб у 2020 році до 3115 осіб у 2021 році, тобто на 2241 особу, у 2022 році – понад 2700 осіб тощо;

активний розвиток об'єктів соціальної інфраструктури. Станом на 2022 рік кількість об'єктів соціальної інфраструктури на території громади, що здійснюють діяльність у сфері: освіта – 357, культура – 75, спорт – 1413, медицина – 47 [21] (табл.2.1).

Крім того, як свідчить аналіз джерел [15-17, 19-21] у 2020-2022 рр. активно розвивається економіка міста за такими напрямками, як туристична індустрія, індустріальні парки, центр «креативна економіка», стартапи тощо.

Динамічний розвиток м. Кривий Ріг у 2020-2022 рр. попри деструктивний вплив COVID-19, війну став можливим за рахунок ефективної роботи органів місцевого самоврядування: Криворізької міської ради та виконавчого комітету Криворізької міської ради.

Криворізька міська рада – орган місцевого самоврядування в Дніпропетровській області із адміністративним центром у м. Кривий Ріг.

Територія м. Кривий Ріг поділяється на такі адміністративно-територіальні одиниці – райони у місті: Тернівський, Покровський, Саксаганський, Довгинцівський, Металургійний, Центрально-Міський, Інгулецький [7].

Кожен район міста має свою раду - районні в місті ради.

Міська рада, районні в місті ради є юридичними особами, мають печатку із зображенням Державного герба України і своїм найменуванням, рахунки в установах банків України, можуть від свого імені набувати майнових і особистих немайнових прав, бути позивачами й відповідачами в суді, мати інші повноваження в межах чинного законодавства України [7].

Виконавчим органом Криворізької міської ради є виконавчий комітет Криворізької міської ради [8], районних у місті рад – виконавчий комітет районних у місті рад [7].

Відповідно до Положення про виконавчий комітет Криворізької міської ради виконавчий комітет міської ради:

«є підзвітним і підконтрольним міській раді, а з питань здійснення ним повноважень органів виконавчої влади – підконтрольним відповідним органам виконавчої влади» [8];

формується міською радою, яка визначає його кількісний та персональний склад;

утворюється на строк повноважень ради «...для здійснення виконавчих функцій і повноважень місцевого самоврядування в межах, визначених Конституцією України, Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» та іншими законодавчими актами України й реєструється в порядку, визначеному Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» та нормативно-правовими актами, що регулюють діяльність неприбуткової організації» [8];

«є юридичною особою, має печатки зі своїм найменуванням із зображенням Державного герба України та без зображення герба, штампи, бланки зі своїм найменуванням та іншими реквізитами юридичної особи, рахунки в органах Державної казначейської служби, установах банків України згідно з Бюджетним кодексом України. Може від свого імені набувати майнових і особистих немайнових прав, бути позивачем і відповідачем у суді та мати інші повноваження в межах, визначених чинним законодавством України» [8];

має повноваження, що віднесені Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» до відання виконавчих органів міської ради та інші повноваження, передбачені вимогами чинного законодавства України, рішеннями міської ради. Так, виконавчий комітет Криворізької міської ради уповноважений вирішувати питання в сфері соціально-економічного й культурного розвитку, планування та обліку; бюджету, фінансів і цін; управління комунальною власністю; житлово-комунального господарства, побутового, торговельного обслуговування, громадського харчування, транспорту та зв'язку; у галузі будівництва; освіти, охорони здоров'я, культури, фізкультури і спорту; соціального захисту населення; зовнішньоекономічної діяльності; оборонної роботи; адміністративно-територіального устрою; надання безоплатної первинної правової допомоги тощо; координує діяльність відділів, управлінь та інших виконавчих органів міської ради, підприємств, установ і організацій, що належать до комунальної власності територіальної громади міста Кривого Рогу, заслуховує звіти про роботу їх керівників тощо [8];

здійснює свою роботу у формі засідань (основна форма) [7].

Виконавчий комітет міської ради відповідальний за реалізацію рішень міської ради, у тому числі рішення щодо стратегічного плану розвитку міста (Стратегічний план розвитку міста Кривого Рогу на період до 2025 року [9]).

Відповідно до стратегічних цілей, визначених у Стратегічному плані розвитку міста Кривого Рогу на період до 2025 року [9], на сучасному етапі розвитку виконавчий комітет Криворізької міської ради фокусує свою увагу на забезпеченні реалізації наступних цілей:

чисте довкілля, ефективна система управління відходами, енергоефективне міське господарство, екологічне свідоме населення (стратегічний напрям «Екологічно безпечне місто ефективного використання ресурсів»);

розвинені нові для міста галузі економіки, інноваційна і високотехнологічна промисловість міста, розвинене підприємництво, інвестиційно привабливе місто (стратегічний напрям «Місто диверсифікованої конкурентоспроможної економіки та сучасних технологій»);

ефективне відкрите міське врядування, зручна та дружня до людей високорозвинена міська інфраструктура, високі стандарти якості життя мешканців (стратегічний напрям «Місто ефективного відкритого врядування з високими стандартами якості життя») [9].

Стратегічні цілі, визначені у Стратегічному плані розвитку міста Кривого Рогу на період до 2025 року [9], конкретизуються у програмі соціально-економічного розвитку міста (Програма економічного та соціального розвитку м. Кривого Рогу на 2017-2022 роки [10]), у щорічних цільових та галузевих програмах розвитку окремих сфер міського господарства (більше 30 програм, зокрема 10 стосуються розвитку транспорту й інфраструктури, 8 – соціальні, 8 – реального сектора економіки, 5 – з безпеки життєдіяльності, у тому числі 1 екологічна, 4 – з розвитку місцевого самоврядування та надання адміністративних послуг, 3 – гуманітарні) тощо [10, 13] (додаток А).

У 2020-2022 рр., попри початок повномасштабної війни із росією у 2022 році, карантинні обмеження, незважаючи на те, що «повномасштабні воєнні дії та запровадження воєнного стану стали справжнім випробуванням для бюджету Криворізької міської територіальної громади» [13], «в умовах воєнного стану фінансування видатків відбувалося в особливому режимі. Платежі в органах Державної казначейської служби проходили обмежено, відповідно до черговості, визначеної Постановою Кабінету Міністрів України від 09 червня 2021 року №590 «Про затвердження Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану», зі змінами» [13], Криворізькій міській раді та виконавчому комітету Криворізької міської ради вдалося забезпечити сталий розвиток та реалізацію більшості із запланованих задач. Це знайшло відображення у виконанні більшою часткою планових показників бюджету Криворізької міської територіальної громади. Це стало можливим за рахунок того, що «Після запровадження воєнного стану налагоджено оперативний зв'язок з податковими органами. Проводилися спільні засідання робочих груп та наради для обговорення питань із забезпечення надходжень до бюджету Криворізької міської територіальної громади, робота з легалізації зайнятості населення, своєчасного подовження договорів оренди землі, поліпшення умов надання адміністративних послуг та інших заходів за участю відділів, управлінь, інших виконавчих органів міської ради, податкових та контролюючих органів» [13], «...Незважаючи на умови воєнного стану, більшість платників міста сплачували податки, бізнес адаптувався та працював» [13]. Так, у 2022 році фактично було забезпечено 97,3% від планового значення резюмуючого показника доходної частини бюджету Криворізької міської територіальної громади та 80,1% від планового резюмуючого показника витратної частини бюджету. Для

порівняння, у 2020 році фактично було забезпечено 87,2% від планового значення резюмуючого показника доходної частини бюджету Криворізької міської територіальної громади та 86,7% від планового резюмуючого показника витратної частини бюджету; у 2021 році – 98,9% та 93,7% відповідно.

Сальдо бюджету Криворізької міської територіальної громади у 2021-2022 рр. було додатнім, що свідчить про профіцит міського бюджету (доходна частина перевищує витратну частину) (табл 2.2).

Таблиця 2.2 – Сальдо бюджету Криворізької міської територіальної громади у 2020-2022 рр., тис грн

Показники	2020 рік		2021 рік		2022 рік	
	План	Факт	План	Факт	План	Факт
Разом доходів	7556197,3	6590444,9	9131841,6	9033215,8	9283096,9	9031162,7
Разом витрат бюджету	7843474,9	6800850,2	9288919,1	8712906,7	10105288,5	8 097769,6
Сальдо	-287278	-210405	-157078	320309	-822191,6	933393,1

Джерело: складено автором на основі даних джерел [15-17]

Як свідчать дані таблиці 2.2, у 2020-2022 рр. Криворізькій міській територіальній громаді вдалося не тільки подолати дефіцит місцевого бюджету, що мав місце у 2020 році, а й суттєво збільшити профіцит. Так, у 2022 році профіцит міського бюджету збільшився на 613084,1 тис грн або на 191,4%, що свідчить про зростання обсягів мобілізованих у бюджет Криворізької міської територіальної громади фінансових ресурсів. Так, у 2022 році у бюджет Криворізької міської територіальної громади було мобілізовано 9 031 162,7 тис грн, що на 249881,1 тис грн більше, ніж у 2021 році, коли було мобілізовано 9 033 215,8 тис грн.

Як доходна, так і витратна частина бюджету Криворізької міської територіальної громади у 2020-2022 рр. формувалася переважно за рахунок загального фонду – в середньому 91,8% частки доходної частини бюджету та 84,6% витратної частини бюджету Криворізької міської територіальної громади у 2020-2022 рр. (табл 2.3).

Як свідчать дані таблиці 2.3, на частку спеціального фонду в середньому припадало 8,2% доходної та 15,4% витратної частин бюджету Криворізької міської територіальної громади у 2020-2022 рр. При цьому протягом періоду, що аналізується, фіксувалося зменшення абсолютне значення та частка спеціального фонду Криворізької міської територіальної громади. Так, у 2020-2022 році доходна частина спеціального фонду зменшилася на -35 183,60 тис грн або на 1,5%, витратна частина спеціального фонду – на 281 479,20 тис грн або на 6%. Такі зміни відбулися, перш за все, за рахунок змін у бюджеті розвитку. У 2020-2022 рр. доходна частина бюджету розвитку скоротилася на 42 691,50 тис грн або 0,7%, витратна – на 284 732,10 тис грн або 5,5%.

Бюджет Криворізької міської територіальної громади у 2020-2022 рр. формувався, як свідчать дані джерел [11-13, 15-17], переважно за рахунок

податкових надходжень, «у процесі виконання бюджету Криворізької міської територіальної громади значна увага приділялася збереженню соціальних видатків. А це заробітна плата працівників бюджетних установ, розрахунки за енергоносії та комунальні послуги, що споживаються бюджетною сферою. Продовжувалася реалізація заходів міських програм «Здоров'я нації» та «Стоп-інфаркт», що передбачають важливі для мешканців видатки, як-от: забезпечення інсуліном хворих на діабет, лікування хворих на хронічну ниркову недостатність, онкохворих дітей, забезпечення технічними засобами осіб з інвалідністю та медикаментами пільгових категорій населення. Надавалися різні види допомог, пільг, компенсацій та послуг у рамках Програми соціальної підтримки населення» [13].

Таблиця 2.3 – Спеціальний та загальний фонд Криворізької міської територіальної громади у 2020-2022 рр., тис грн

Рік	Показники	Разом доходів		Разом витрат бюджету	
		тис грн	%	тис грн	%
2020	Усього, у т.ч.:	6 590 444,9	100,0	6 800 850,2	100,0
	загальний фонд	6 311 467,4	95,8	5 754 529,6	84,6
	спеціальний фонд	278 977,5	4,2	1 046 320,6	15,4
	у тому числі бюджет розвитку	51 821,1	0,8	834 340,1	12,3
2021	Усього, у т.ч.:	9 033 215,8	100,0	8 712 906,7	100,0
	загальний фонд	7 433 145,9	82,3	6 840 913,4	78,5
	спеціальний фонд	1 600 069,9	17,7	1 871 993,3	21,5
	у тому числі бюджет розвитку	173 021,2	1,9	460 827,8	5,3
2022	Усього, у т.ч.:	9 031 162,7	100,0	8 097 769,6	100,0
	загальний фонд	8 787 368,8	97,3	7 332 928,2	90,6
	спеціальний фонд	243 793,9	2,7	764 841,4	9,4
	у тому числі бюджет розвитку	9 129,6	0,1	549 608,0	6,8
Відхилення	Усього, у т.ч.:	2 440 717,80	0,00	1 296 919,40	0,00
	загальний фонд	2 475 901,40	1,50	1 578 398,60	6,00
	спеціальний фонд	-35 183,60	-1,50	-281 479,20	-6,00
	у тому числі бюджет розвитку	-42 691,50	-0,70	-284 732,10	-5,50

Джерело: складено автором на основі даних джерел [15-17]

Беручи до уваги все зазначене вище, виконавчий комітет Криворізької міської ради у 2020-2022 рр. ефективно виконував покладені на нього повноваження, що дозволило забезпечити профіцит бюджету Криворізької міської територіальної громади.

РОЗДІЛ 3

АНАЛІЗ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ КРИВОРІЗЬКОЇ МІСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

Як свідчить інформація, що міститься в джерелах [11-13, 15-17], протягом 2020-2022 рр. планові показники доходної частини бюджету Криворізької міської територіальної громади виконувалися в середньому на 93% (у 2020 році – на 87%, 2021 році – на 98%, 2022 році – на 93%). Найбільше позитивне відхилення планових та фактичних показників фіксувалося по доходам від операцій з капіталом (в середньому +23%), найбільше негативне відхилення – по податкових надходженнях (в середньому -7%). Для порівняння в середньому відхилення фактичних показників від планових за неподатковими надходженнями становило 3,9% (позитивне відхилення), за субвенціями, дотаціями, одержаними з інших бюджетів 0,2% (негативне відхилення).

Відхилення фактичних показників доходної частини бюджету від планових було обумовлено негативним контекстом розвитку Криворізької міської територіальної громади - карантинними обмеженнями, воєнним станом тощо. Незважаючи на той факт, що протягом 2020-2022 рр. зберігалася ситуація наявності відхилень між плановими та фактичними показниками доходної частини бюджету, у 2021-2022 рр. вдалося їх зменшити, забезпечивши станом на 2022 рік, як зазначалося раніше, виконання планових показників доходної частини бюджету на рівні 93% та мобілізувати до бюджету Криворізької міської територіальної громади 9031162,7 тис грн, що більше, ніж було мобілізовано у 2020 році на 2 440 717,80 тис грн.

Доходна частина бюджету Криворізької міської територіальної громади у 2020-2022 рр. формувалася за рахунок таких джерел: податкові, неподаткові надходження, доходи від операцій з капіталом, субвенції, дотації, одержані з інших бюджетів, запозичення (відповідно до Угоди про передачу коштів позики між Міністерством фінансів України, Міністерством розвитку громад та територій України, Криворізькою міською радою).

У середньому протягом періоду, що аналізується, було забезпечено мобілізацію 8218274,467 тис грн на рік, зокрема податкові надходження до бюджету Криворізької міської територіальної громади становили 6283239,233 тис грн на рік; неподаткові - 243622,8667 тис грн на рік; доходи від операцій з капіталом - 10667,3 тис грн на рік; субвенції, дотації, одержані з інших бюджетів - 1667099,73 тис грн на рік.

Станом на 2022 рік до бюджету Криворізької міської територіальної громади було мобілізовано 7 629752,2 тис грн за рахунок податкових надходжень, 255 832,5 тис грн за рахунок неподаткових надходжень; 9 132,5 за рахунок доходи від операцій з капіталом (табл 3.1).

Таким чином, у звітному періоді фіксувалося нарощення обсягів податкових надходжень (на 2 517 934,20 тис грн), неподаткових надходжень (на 55 578,40 тис грн), зменшення – обсягів доходів від операцій з капіталом

(на 7 853,70 тис грн), субвенції, дотації, одержані з інших бюджетів (на 105 333,70 тис грн).

Таблиця 3.1 – Доходна частина бюджету Криворізької міської територіальної громади у 2020-2022 рр.

Показники	2020 рік		2021 рік		2022 рік	
	План	Факт	План	Факт	План	Факт
Податкові надходження	6079106,2	5111818	6208403,0	6108147,5	7 901497,9	7 629752,2
Неподаткові надходження	197 484,9	200 254,1	269 216,3	274 782,0	236 448,7	255 832,5
Доходи від операцій з капіталом	14 284,6	16 986,2	7 167,4	5 883,2	4 585,0	9 132,5
Усього доходів власних та закріплених:	6312815,3	5349868,2	6503893,4	6407736,3	8146 435,6	7895 919,7
Субвенції, дотації, одержані з інших бюджетів	1243382,0	1240576,7	2627948,2	2625479,5	1136 661,3	1135 243,0
Разом доходів:	7556197,3	6590444,9	9131841,6	9033215,8	9283 096,9	9031162,7
Запозичення (відповідно до Угоди про передачу коштів позики між Міністерством фінансів України, Міністерством розвитку громад та територій України, Криворізькою міською радою)	8 685,6	0,0	54 793,0	0,0	410 022,2	0,0
Усього надходжень	7564882,9	6590444,9	9186634,6	9033215,8	9 693119,1	9 031162,7

Джерело: складено автором на основі даних джерел [15-17]

Беручи до уваги все зазначене вище для структури доходної частини бюджету Криворізької міської територіальної громади у 2020-2022 рр. були характерні такі особливості:

суттєве переважання податкових надходжень над іншими надходженнями до місцевого бюджету. На частку податкових надходжень припадало в середньому 81,1% доходної частини бюджету. Для порівняння на частку неподаткових надходжень припадало в середньому 2,9% доходної частини бюджету, на частку субвенцій, дотацій, одержаних з інших бюджетів – в середньому 15,7% доходної частини бюджету;

нарощення частки податкових надходжень у доходної частини бюджету. Так, протягом періоду, що аналізується, частка податкових

надходжень в доходній частинці бюджету майже на 7%. Для порівняння частка неподаткових надходжень у доходній частині бюджету зменшилася на 0,2%, частка субвенцій, дотацій, одержаних з інших бюджетів зменшилася на 6,3% (табл.3.2).

Станом на 2022 рік 84,5% доходної частини бюджету Криворізької міської територіальної громади формувалося за рахунок податкових надходжень, 2,8 % за рахунок неподаткових надходжень, 12,6% - субвенцій, дотацій, одержаних з інших бюджетів.

Таблиця 3.2 – Зміни структури доходної частини бюджету Криворізької міської територіальної громади у 2020-2022 рр., %

Показники	2020 рік		2022 рік		Відхилення	
	План	Факт	План	Факт	План	Факт
Податкові надходження	80,4	77,6	81,5	84,5	1,2	6,9
Неподаткові надходження	2,6	3,0	2,4	2,8	-0,2	-0,2
Доходи від операцій з капіталом	0,2	0,3	0,0	0,1	-0,1	-0,2
Усього доходів власних та закріплених	83,4	81,2	84,0	87,4	0,6	6,3
Субвенції, дотації, одержані з інших бюджетів	16,4	18,8	11,7	12,6	-4,7	-6,3
Разом доходів	99,9	100,0	95,8	100,0	-4,1	0,0
Запозичення (відповідно до Угоди про передачу коштів позики між Міністерством фінансів України, Міністерством розвитку громад та територій України, Криворізькою міською радою)	0,1	0,0	4,2	0,0	4,1	0,0
Усього надходжень	100,0	100,0	100,0	100,0	0,0	0,0

Джерело: складено автором на основі даних джерел [15-17]

Найбільшим джерелом податкових надходжень до бюджету Криворізької міської територіальної громади є податок на доходи фізичних осіб. Як свідчать дані таблиці 3.2, станом на 2022 рік за рахунок податку та збори на доходи фізичних осіб у бюджет Криворізької міської територіальної громади було мобілізовано 4450227,2 тис грн, що на 1205050 тис грн більше, ніж у 2020 році. При цьому слід зазначити, що «В умовах війни структура податку змінилася – збільшилися надходження з виплат військовослужбовцям, тоді як надходження із заробітної плати підприємств і суб'єктів бізнесу зменшилися» [13].

У 2020-2022 рр., спостерігалися такі зміни у структурі доходної частини бюджету Криворізької міської територіальної громади:

1) зменшення:

надходжень від оподаткування прибутку підприємств та фінансових установ комунальної власності. У 2020-2022 рр. доходи міського бюджету, що формувалися за рахунок податку на прибуток підприємств та фінансових установ комунальної власності, зменшилися на 2435,1 тис грн – з 34752,6 тис грн у 2020 році до 32317,5 тис грн у 2022 році;

надходжень від акцизного податку з вироблених в Україні підакцизних товарів (продукції), а також акцизного податку з ввезених на митну територію України підакцизних товарів (продукції). У 2020-2022 рр. доходи міського бюджету, що формувалися за рахунок акцизного податку з вироблених в Україні підакцизних товарів (продукції), зменшилися на 16418 тис грн, акцизного податку з ввезених на митну територію України підакцизних товарів (продукції) – на 46201 тис грн;

2) збільшення:

надходжень від рентної плати за користування надрами загальнодержавного значення. У 2020-2022 рр. доходи міського бюджету, що формувалися за рахунок рентної плати за користування надрами загальнодержавного значення збільшилися на 178332 тис грн – з 92535,1 тис грн у 2020 році до 270866,8 тис грн у 2022 році;

надходжень від акцизного податку з реалізації суб'єктами господарювання роздрібною торгівлю підакцизних товарів. У 2020-2022 рр. доходи міського бюджету, що формувалися за рахунок акцизного податку з реалізації суб'єктами господарювання роздрібною торгівлю підакцизних товарів, збільшилися на 28727,4 тис грн – з 127908,8 тис грн у 2020 році до 156636,2 тис грн у 2022 році;

надходження від акцизного податку з реалізації виробниками та/або імпортерами, у тому числі в роздрібній торгівлі тютюнових виробів, тютюну та промислових замінників тютюну, рідин, що використовуються в електронних сигаретах, що оподатковується згідно з підпунктом 213.1.14 пункту 213.1 статті 213 Податкового кодексу України. У 2020-2022 рр. доходи міського бюджету, що формувалися за рахунок акцизного податку з реалізації виробниками та/або імпортерами, у тому числі в роздрібній торгівлі тютюнових виробів, тютюну та промислових замінників тютюну, рідин, що використовуються в електронних сигаретах, що оподатковується згідно з підпунктом 213.1.14 пункту 213.1 статті 213 Податкового кодексу України, збільшилися на 118766 тис грн;

3) обсяг мобілізованих до місцевого бюджету ресурсів за рахунок місцевих податків збільшився 1075128 тис грн - 1453155,6 тис грн у 2020 році, 2528283,8 тис грн у 2022 році. Такі зміни були обумовлені нарощенням обсягів мобілізованих у міській бюджет ресурсів за рахунок податку на майно – на 1141518 тис грн, туристичного збору - 170,9 тис грн. У той же час обсяги ресурсів, мобілізованих у міській бюджет за рахунок єдиного податку, зменшилися на 66560 тис грн – з 374701,1 тис грн у 2020 році до 308140,9 тис грн у 2022 році; за рахунок екологічного податку – на 23016 тис грн – з 58791,2 тис грн у 2020 році до 35774,9 тис грн у 2022 році (табл 3.3).

Негативні зміни, що фіксували в динаміці надходжень до бюджету Криворізької міської територіальної громади від діяльності підприємницьких структур, були пов'язані із тим, що:

«Воєнний стан мав негативний вплив на виробництво, логістику, ланцюги постачання, змінив структуру споживацького кошика, як результат

Таблиця 3.3 – Податкові надходження до бюджету Криворізької міської територіальної громади у 2020-2022 рр.

Показники	2020 рік		2022 рік		Відхилення	
	План	Факт	План	Факт	План	Факт
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>	<i>7</i>
Податкові надходження	6079106,2	5111818,0	7901497,9	7629752,2	1822392	2517934
<i>у тому числі:</i>						
податок та збір на доходи фізичних осіб	3977000,0	3245176,9	4412000,0	4450227,2	435000	1205050
податок на прибуток підприємств та фінансових установ комунальної власності	4500,0	34752,6	5128,0	32317,5	628	-2435,1
податок з власників наземних, водних транспортних засобів та інших самохідних машин і механізмів	0	0	0,0	1,0	0	1
рентна плата за користування надрами загальнодержавного значення	68551,0	92535,1	238000,0	270866,8	169449	178332
акцизний податок з вироблених в Україні підакцизних товарів (продукції)	17000,0	22130,5	22000,0	5712,5	5000	-16418
акцизний податок з ввезених на митну територію України підакцизних товарів (продукції)	73000,0	77367,3	78000,0	31166,4	5000	-46201
акцизний податок з реалізації суб'єктами господарювання роздрібною торгівлю підакцизних товарів	102428,0	127908,8	181655,1	156636,2	79227,1	28727,4
акцизний податок з реалізації виробниками та/або імпортерами, у тому числі в роздрібній торгівлі тютюнових виробів, тютюну та промислових замінників тютюну, рідин, що використовуються в електронних сигаретах, що оподатковується згідно з підпунктом 213.1.14 пункту 213.1 статті 213 Податкового кодексу України	0	0	0,0	118765,9	0	118766
Місцеві податки	1776727,2	1453155,6	2904814,8	2528283,8	1128088	1075128
податок на майно	1342358,2	1077623,8	2537182,0	2219141,3	1194824	1141518
туристичний збір	1969,0	830,7	1202,5	1001,6	-766,5	170,9
єдиний податок	432400,0	374701,1	366430,3	308140,9	-65970	-66560
екологічний податок	59900,0	58791,2	59900,0	35774,9	0	-23016

Джерело: складено автором на основі даних джерел [15-17]

призвів до зниження внеску суб'єктів господарювання малого та середнього бізнесу до бюджету Криворізької міської територіальної громади» [13];

«у межах повноважень органів місцевого самоврядування, міська рада рішенням від 25.03.2022 №1273 «Про урегулювання деяких питань оренди» з 01.03.2022 і на період дії воєнного стану звільнила суб'єктів господарювання, які використовують нерухоме майно комунальної власності, від орендної плати. Також, скасовано плату за користування місцями розташування зовнішньої реклами на об'єктах комунальної власності. За рахунок указаних ініціатив станом на 01.12.2022 надано підтримку суб'єктам господарювання в розмірі майже 15,6 млн тис грн та 2,5 млн тис грн відповідно. Орендодавцям об'єктів приватної власності запропоновано призупинити нарахування орендної плати орендарям за користування майном» [13];

було «Продовжено реалізацію заходів Програми сприяння розвитку малого та середнього підприємництва в м. Кривому Розі до 2024 року, затвердженої рішенням міської ради від 21.12.2016 №1173, зі змінами. Заходи цієї Програми профінансовано в розмірі 285,0 тис. тис грн з 1 147,9 тис. тис грн, запланованих на рік» [13];

було надано «...суб'єктам господарювання малого й середнього бізнесу часткової компенсації в розмірі 75% відсоткових ставок за кредитами. За період дії Програми визнано 74 переможці, якими задекларовано збереження працевлаштування найманих працівників на вже існуючих робочих місцях – 343 осіб та створено 64 нові робочі місця. З бюджету Криворізької міської територіальної громади виплачено часткової компенсації майже 460,0 тис. тис грн, у тому числі в звітному році 42,8 тис. тис грн.» [13].

Таким чином, у 2020-2022 рр. у структурі доходної частини бюджету переважали доходи, отримані за рахунок податків та зборів на доходи фізичних осіб (у 2020 році – 63,5% доходної частини бюджету, у 2022 році – 58,3% доходної частини бюджету), податки на майно (у 2020 році – 21,1% доходної частини бюджету, у 2022 році – 29,1%) (табл. 3.4).

Таблиця 3.4 – Структура податкових надходжень до бюджету Криворізької міської територіальної громади у 2020-2022 рр., %

Показники	2020 рік		2022 рік		Відхилення	
	План	Факт	План	Факт	План	Факт
<i>I</i>	2	3	4	5	6	7
Податкові надходження	100	100	100	100	0,0	0,0
<i>у тому числі:</i>						
податок та збір на доходи фізичних осіб	65,4	63,5	55,8	58,3	-9,6	-5,2
податок на прибуток підприємств та фінансових установ комунальної власності	0,1	0,7	0,1	0,4	0,0	-0,3
податок з власників наземних, водних транспортних засобів та інших самохідних машин і механізмів	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
рентна плата за користування надрами загальнодержавного значення	1,1	1,8	3,0	3,6	1,9	1,7

Продовження таблиці 3.4

1	2	3	4	5	6	7
акцизний податок з вироблених в Україні підакцизних товарів (продукції)	0,3	0,4	0,3	0,1	0,0	-0,4
акцизний податок з ввезених на митну територію України підакцизних товарів (продукції)	1,2	1,5	1,0	0,4	-0,2	-1,1
акцизний податок з реалізації суб'єктами господарювання роздрібної торгівлі підакцизних товарів	1,7	2,5	2,3	2,1	0,6	-0,4
акцизний податок з реалізації виробниками та/або імпортерами, у тому числі в роздрібній торгівлі тютюнових виробів, тютюну та промислових замінників тютюну, рідин, що використовуються в електронних сигаретах, що оподатковується згідно з підпунктом 213.1.14 пункту 213.1 статті 213 Податкового кодексу України	0,0	0,0	0,0	1,6	0,0	1,6
Місцеві податки	29,2	28,4	36,8	33,1	7,5	4,7
податок на майно	22,1	21,1	32,1	29,1	10,0	8,0
туристичний збір	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
єдиний податок	7,1	7,3	4,6	4,0	-2,5	-3,3
екологічний податок	1,0	1,2	0,8	0,5	-0,2	-0,7

Джерело: складено та розраховано автором на основі даних джерел [15-17]

Крім того, у 2020-2022 рр. спостерігалось:

1) зменшення частки у доходній частині міського бюджету доходів отриманих за рахунок:

податку та збору на доходи фізичних осіб – на 5,2%;

податку на прибуток підприємств та фінансових установ комунальної власності – на 0,3%;

акцизного податку з вироблених в Україні підакцизних товарів (продукції) – на 0,4%;

акцизного податку з ввезених на митну територію України підакцизних товарів (продукції) – на 1,1%;

акцизного податку з реалізації суб'єктами господарювання роздрібної торгівлі підакцизних товарів – на 0,4%;

єдиного податку – на 3,3%;

екологічного податку – на 0,7%;

2) збільшення частки у доходній частині міського бюджету доходів отриманих за рахунок:

рентної плати за користування надрами загальнодержавного значення – на 1,7%;

акцизного податку з реалізації виробниками та/або імпортерами, у тому числі в роздрібній торгівлі тютюнових виробів, тютюну та промислових замінників тютюну, рідин, що використовуються в електронних сигаретах,

що оподатковується згідно з підпунктом 213.1.14 пункту 213.1 статті 213 Податкового кодексу України – на 1,6%;

податку на майно – на 8%.

У 2020-2022 рр., як було зазначено вище, фіксувалося нарощення обсягів неподаткових надходжень – на 55 578,40 тис грн – з 200254,1 тис грн у 2020 році до 255832,5 тис грн у 2022 році (табл. 3.5).

Таблиця 3.5 – Неподаткові надходження до бюджету Криворізької міської територіальної громади у 2020-2022 рр.

Показники	2020 рік		2022 рік		Відхилення	
	План	Факт	План	Факт	План	Факт
Неподаткові надходження	197484,9	200254,1	236448,7	255832,5	38 963,80	55 578,40
<i>у тому числі:</i>						
плата за надання адміністративних послуг	20 955,0	17 735,9	22 926,6	32 341,5	1 971,60	14 605,60
надходження від орендної плати за користування цілісним майновим комплексом та іншим майном, що перебуває в комунальній власності	19 000,0	16 770,1	8 300,0	4 953,4	-10 700,00	-11 816,70
власні надходження бюджетних установ	142068,8	141841,2	196377,4	197385,9	54 308,60	55 544,70

Джерело: складено та розраховано автором на основі даних джерел [15-17]

Як свідчать дані таблиці 3.5, зростання неподаткових надходжень до міського бюджету у 2020-2022 рр. було обумовлено, в першу чергу, зростанням обсягів ресурсів, мобілізованих за рахунок плати за надання адміністративних послуг та власних надходжень бюджетних установ. Так, у 2020-2022 році обсяг надходжень до міського бюджету, отриманих за рахунок плати за надання адміністративних послуг, збільшився на 14 605,60 тис грн – з 17 735,9 тис грн у 2020 році до 32 341,5 тис грн, власних надходжень бюджетних установ – на 55 544,70 тис грн – з 141841,2 тис грн у 2020 році до 197385,9 тис грн у 2022 році.

У той же час, протягом періоду, що аналізується спостерігалось зменшенн обсягів надходжень від орендної плати за користування цілісним майновим комплексом та іншим майном, що перебуває в комунальній власності. Зменшення становило 11 816,70 тис грн.

Таким чином, у структурі неподаткових надходжень до бюджету мали місце наступні зміни:

частка доходів міського бюджету мобілізованих за рахунок доходів, отриманих як плата за надання адміністративних послуг, збільшилася на 3,8%;

частка доходів міського бюджету мобілізованих за рахунок доходів, отриманих як плата за надання адміністративних послуг, збільшилася на 3,8%;

частка доходів міського бюджету мобілізованих за рахунок доходів, отриманих як власні надходження бюджетних установ, збільшилися на 6,3%;

частка доходів міського бюджету мобілізованих за рахунок доходів, отриманих як надходження від орендної плати за користування цілісним майновим комплексом та іншим майном, що перебуває в комунальній власності, зменшилася на 6,4% (табл. 3.6).

Таблиця 3.6 – Структура неподаткових надходжень до бюджету Криворізької міської територіальної громади у 2020-2022 рр., %

Показники	2020 рік		2022 рік		Відхилення	
	План	Факт	План	Факт	План	Факт
Неподаткові надходження	100	100	100	100	0	0
<i>у тому числі:</i>						
плата за надання адміністративних послуг	10,6	8,9	9,7	12,6	-0,9	3,8
надходження від орендної плати за користування цілісним майновим комплексом та іншим майном, що перебуває в комунальній власності	9,6	8,4	3,5	1,9	-6,1	-6,4
власні надходження бюджетних установ	71,9	70,8	83,1	77,2	11,1	6,3

Джерело: складено та розраховано автором на основі даних джерел [15-17]

Як було зазначено вище, протягом 2020-2022 рр. надходження від операцій капіталом до бюджету Криворізької міської територіальної громади зменшилися на 7 853,70 тис грн – з 16 986,2 тис грн у 2020 році до 9 132,5 тис грн у 2022 році. Зменшення надходжень від операцій капіталом до бюджету Криворізької міської територіальної громади, що мало місце у 2020-2022 рр., було пов'язано із:

зменшенням надходження коштів від відчуження майна, що належить Автономній Республіці Крим та майна, що перебуває в комунальній власності – на 1543,4 тис грн;

зменшенням надходжень коштів від Державного фонду дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння – на 2,9 тис грн;

зменшенням надходжень коштів від продажу землі – на 6 307,40 тис грн;

зменшенням надходжень коштів від Цільових фондів, утворених Верховною Радою Автономної Республіки Крим, органами місцевого

самоврядування та місцевими органами виконавчої влади – на 19 607,40 тис грн (табл. 3.7).

У структурі надходжень від операцій з капіталом до бюджету Криворізької міської територіальної громади у 2020-2022 рр. переважали надходження від відчуження майна, що належить Автономній Республіці Крим та майна, що перебуває в комунальній власності – 99% у 2022 році, 62,3% у 2020 році.

Для порівняння на частку надходжень від продажу землі припадало 37,6% у 2020 році та 0,9% у 2022 році.

Таблиця 3.7 – Надходження від операцій з капіталом до бюджету Криворізької міської територіальної громади у 2020-2022 рр.

Показники	2020 рік		2022 рік		Відхилення	
	План	Факт	План	Факт	План	Факт
Доходи від операцій з капіталом	14 284,6	16 986,2	4 585,0	9 132,5	-9 699,60	-7 853,70
<i>у тому числі:</i>						
кошти від відчуження майна, що належить Автономній Республіці Крим та майна, що перебуває в комунальній власності	7 800,0	10 587,0	4 500,0	9 043,6	-3 300,00	-1 543,40
надходження коштів від Державного фонду дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння	0,0	5,8	0,0	2,9	0,00	-2,90
кошти від продажу землі	6 484,6	6 393,4	85,0	86,0	-6 399,60	-6 307,40
Цільові фонди, утворені Верховною Радою Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування та місцевими органами виконавчої влади	21 939,6	20 809,9	3 904,0	1 202,5	-18 035,60	-19 607,40

Джерело: складено та розраховано автором на основі даних джерел [15-17]

У 2020-2022 рр. у структурі надходжень від операцій з капіталом до бюджету Криворізької міської територіальної громади мали місце такі тенденції:

зменшення частки надходжень від продажу землі у загальному обсязі доходів від операцій з капіталом – на 36,7%;

зменшення частки надходжень від Цільових фондів, утворених Верховною Радою Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування та місцевими органами виконавчої влади – на 109,3 %;

збільшення частки надходжень від відчуження майна, що належить Автономній Республіці Крим та майна, що перебуває в комунальній власності у загальному обсязі доходів від операцій з капіталом – на 36,7% (табл 3.8).

Таблиця 3.8 – Структура надходжень від операцій з капіталом до бюджету Криворізької міської територіальної громади у 2020-2022 рр., %

Показники	2020 рік		2022 рік		Відхилення	
	План	Факт	План	Факт	План	Факт
Доходи від операцій з капіталом	100,0	100,0	100,0	100,0	0,0	0,0
<i>у тому числі:</i>						
кошти від відчуження майна, що належить Автономній Республіці Крим та майна, що перебуває в комунальній власності	54,6	62,3	98,1	99,0	43,5	36,7
надходження коштів від Державного фонду дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
кошти від продажу землі	45,4	37,6	1,9	0,9	-43,5	-36,7
Цільові фонди, утворені Верховною Радою Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування та місцевими органами виконавчої влади	153,6	122,5	85,1	13,2	-68,4	-109,3

Джерело: складено та розраховано автором на основі даних джерел [15-17]

Таким чином, у 2020-2022 рр. доходна частина бюджету Криворізької міської територіальної громади формувалася переважно за рахунок податкових надходжень, інше джерела формування доходної частини бюджету використовувалися значно менш ефективно.

«Від початку введення воєнного стану в Україні фінансові ресурси бюджету Криворізької міської територіальної громади сконцентровано, у першу чергу, на соціальний захист цивільного населення, підтримку військовослужбовців та осіб, задіяних у територіальній обороні, евакуйованих громадян, створення запасів медикаментів, харчів, пального, вирішення невідкладних питань, спричинених військовими діями, завчасного реагування на загрозу виникнення надзвичайних ситуацій тощо. Протягом звітнього року за цими напрямками використано з бюджету Криворізької міської територіальної громади 1 013,3 млн тис грн» [13].

«У процесі виконання бюджету Криворізької міської територіальної громади значна увага приділялася збереженню соціальних видатків. А це заробітна плата працівників бюджетних установ, розрахунки за енергоносії та комунальні послуги, що споживаються бюджетною сферою.

Продовжувалася реалізація заходів міських програм «Здоров'я нації» та «Стоп-інфаркт», що передбачають важливі для мешканців видатки, як-от: забезпечення інсуліном хворих на діабет, лікування хворих на хронічну ниркову недостатність, онкохворих дітей, забезпечення технічними засобами осіб з інвалідністю та медикаментами пільгових категорій населення. Надавалися різні види допомог, пільг, компенсацій та послуг у рамках Програми соціальної підтримки населення» [13].

«Усього понад 61,6% або 4,6 млрд тис грн у загальному фонді бюджету Криворізької міської територіальної громади посідають видатки на утримання бюджетних установ. Їх у місті 417 з чисельністю працюючих більше 30 тис. осіб» [13].

У 2020-2022 рр. витрати Криворізької міської територіальної громади становили в середньому 7870508,833 тис грн на рік, були в середньому на 13% від планових показників витрат, постійно зростали. Так, протягом періоду, що аналізується, витрати Криворізької міської територіальної громади збільшилися на 1 296 919,40 тис грн та становили станом на 2022 рік - 8 097 769,60 тис грн, що було в першу чергу пов'язано із зростанням витрат на:

- державне управління (на 68 673,80 тис грн);
- освіту (на 419 148,10 тис грн);
- соціальний захист та соціальне забезпечення (на 252 334,00 тис грн);
- культуру і мистецтво (на 29 740,30 тис грн);
- фізичну культуру і спорт (на 25 674,80 тис грн);
- житлово-комунальне господарство (на 275 639,90 тис грн);
- транспорт та транспортна інфраструктура, дорожнє господарство (на 625539,50 тис грн);
- зв'язок, телекомунікації та інформатика (на 18 110,80 тис грн);
- іншу діяльність (на 493 307,30 тис грн).

У той же час, протягом періоду, що аналізується, спостерігалось зменшення витрат Криворізької міської територіальної громади на:

- охорона здоров'я (на 135 828,70 тис грн);
- здійснення заходів із землеустрою (на 2 591,70 тис грн);
- будівництво та регіональний розвиток (на 393 628,30 тис грн);
- інші програми та заходи, пов'язані з економічною діяльністю (на 94 320,30 тис грн);
- міжбюджетні трансфери (на 283 791,80 тис грн) (табл. 3.9).

«Усього в звітному році до виконання було заплановано 38 міських програм, у тому числі коштом бюджету Криворізької міської територіальної громади – 32, на їх реалізацію спрямовано 3,9 млрд тис грн» [13].

«У рамках реалізації Програми соціального та економічного розвитку м. Кривого Рогу на 2017–2023 роки забезпечено фінансування заходів, що виконуються Комунальним підприємством «Інститут розвитку міста Кривого Рогу» Криворізької міської ради (надалі – Інститут розвитку міста)» [13].

Таблиця 3.9 – Витратна частина бюджету Криворізької міської територіальної громади у 2020-2022 рр.

Показники	2020 рік		2021 рік		2022 рік	
	План	Факт	План	Факт	План	Факт
Державне управління	232 470,5	225 948,7	270 885,5	267 851,7	312 311,5	294 622,5
Освіта	2830958,8	2653781,8	3379812,5	3350907,2	3358740,6	3 072929,9
Охорона здоров'я	625 637,4	594 488,3	489 941,3	329 158,8	619 427,2	458 659,6
Соціальний захист та соціальне забезпечення	433 318,8	400 181,5	485 593,4	480 490,2	825 359,1	652 515,5
Культура і мистецтво	133 297,8	114 990,8	148 120,5	145 205,6	164 565,7	144 731,1
Фізична культура і спорт	128 792,8	113 770,7	150 463,7	146 963,7	170 535,5	139 445,5
Житлово-комунальне господарство	488 246,4	368 295,4	1585227,3	1558764,3	700 159,8	643 935,3
Здійснення заходів із землеустрою	5 890,7	2 591,7	6 258,4	3 786,1	12,9	0,0
Будівництво та регіональний розвиток	705 423,1	410 753,7	433 443,8	289 981,1	447 809,3	17 125,4
Транспорт та транспортна інфраструктура, дорожнє господарство	1076913,5	870 901,8	1129169,3	1061099,9	1585254,1	1 496441,3
Зв'язок, телекомунікації та інформатика	42 186,9	27 871,3	56 129,1	51 805,7	53 542,1	45 982,1
Інші програми та заходи, пов'язані з економічною діяльністю	296 935,9	204 865,9	180 823,8	111 217,3	225 230,1	110 545,6
Інша діяльність	121 941,9	106 014,7	168 396,3	121 126,3	813 371,3	599 322,0
Міжбюджетні трансферти	720 682,0	705 662,3	804 294,2	794 289,2	828 572,8	421 870,5
Усього видатків:	7842696,5	6800118,6	9288559,1	8712647,1	10104892,0	8098126,3
Разом витрат бюджету:	7843474,9	6800850,2	9288919,1	8712906,7	10105288,5	8 097769,6

Джерело: складено та розраховано автором на основі даних джерел [15-17]

«За участю Інституту розвитку міста створено вантажний центр діяльності (хаб) у м. Хелмі (Республіка Польща), через який організовано постачання 1027,3 тонни вантажів міжнародних донорів (продуктів харчування, медика-ментів, засобів гігієни тощо), організовано постачання 23

генераторів різної потужності, очікується надходження ще 53. Створено єдину систему електрон-ного обліку надходжень та розподілу допомоги» [13].

«Інститутом розвитку міста здійснюється супровід та підтримка міських проєктів розвитку за методологією управління проєктами відповідно до міжнародних стандартів якості ISO 9000:1 та ISO 10006 «Project Management Institute» [13].

«Співробітники Інституту розвитку міста пройшли навчання з підтримки проєктів соціальних перетворень, грантових та інвестиційних» [13].

«За участю Інституту розвитку міста на базі Криворізького державного педагогічного університету організовано Волонтерський координаційний центр, до діяльності якого протягом року залучено 3 тис. волонтерів, якими виготовлено (пошито) понад 1,1 тис. модульних матраців, подушок-підголівників, мобільних сидінь, нош, налокітників, бафів, балаклав, рушників та сплетено близько 8,5 км маскувальних сіток» [13].

«Організовано виготовлення та передано 3 польові кухні для підрозділів територіальної оборони міста на загальну суму 300 тис. тис грн.» [13].

«Опрацьовано, адаптовано за змістом та надано засобам масової інформації 7 416 повідомлень на радіо, 4 639 сюжетів на телеканали, 605 публікацій у інтернет-ресурсах, 146 публікацій у друкованих періодичних виданнях» [13].

Крім того, Криворізькою міською територіальною громадою «проводилася робота з накопичення, збереження, оброблення та узагальнення інформації про стан повітря міста, забезпечення належного функціонування міської автоматизованої системи моніторингу атмосферного повітря, їх показники висвітлено на офіційному вебпорталі міста Кривого Рогу «Криворізький ресурсний центр» у модулі «ЕКОМОНІТОРИНГ» [13].

Разом із тим, у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України:

«виникли труднощі з реалізацією інвестиційних проєктів за участю міжнародних фінансових організацій, оскільки на час дії воєнного стану призупинено тендерні процедури за такими проєктами. З огляду на це, через форсмажорні обставини, проводилася робота з міжнародними фінансовими організаціями щодо звільнення позичальників від виконання зобов'язань за кредитними договорами, що передбачають сплату комісії за резервування, яка нараховується на неотриману суму кредиту та його супроводження. Таким чином, комунальні підприємства звільнено від сплати передбачених у 2022 році комісій розміром близько 5 млн тис грн.» [13];

було призупинено реалізацію проєктів-переможців конкурсів «Громадський бюджет – 2022», незважаючи на те, що «відповідно до результатів конкурсу проєктів місцевого розвитку «Громадський бюджет», реалізація яких планується в 2022 році (надалі – «Громадський бюджет – 2022») було заплановано реалізацію 59 проєктів-переможців. За січень –

лютий з авторами 52 проєктів-переможців підписано договори щодо їх реалізації. За 19 проєктами внесено співфінансування на суму 246,5 тис грн.» [13] тощо.

У структурі витрат бюджету Криворізької міської територіальної громади у 2020-2022 рр. переважали витрати на освіту – 39,02% від загального обсягу витрат міського бюджету у 2020 році, 37,95% у 2022 році; транспорт та транспортну інфраструктуру, дорожнє господарство – 12,81% у 2020 році, 18,48% у 2022 році. Найменша частка витрат припадає на здійснення заходів із землеустрою – 0,04% у 2020 році, 0% у 2022 році (табл.3.10).

Таблиця 3.10 – Зміни витратної частини бюджету Криворізької міської територіальної громади у 2020-2022 рр.

Показники	2020 рік		2022 рік		Відхилення	
	План	Факт	План	Факт	План	Факт
Державне управління	2,96	3,32	3,09	3,64	0,13	0,32
Освіта	36,09	39,02	33,24	37,95	-2,86	-1,07
Охорона здоров'я	7,98	8,74	6,13	5,66	-1,85	-3,08
Соціальний захист та соціальне забезпечення	5,52	5,88	8,17	8,06	2,64	2,17
Культура і мистецтво	1,70	1,69	1,63	1,79	-0,07	0,10
Фізична культура і спорт	1,64	1,67	1,69	1,72	0,05	0,05
Житлово-комунальне господарство	6,22	5,42	6,93	7,95	0,70	2,54
Здійснення заходів із землеустрою	0,08	0,04	0,00	0,00	-0,07	-0,04
Будівництво та регіональний розвиток	8,99	6,04	4,43	0,21	-4,56	-5,83
Транспорт та транспортна інфраструктура, дорожнє господарство	13,73	12,81	15,69	18,48	1,96	5,67
Зв'язок, телекомунікації та інформатика	0,54	0,41	0,53	0,57	-0,01	0,16
Інші програми та заходи, пов'язані з економічною діяльністю	3,79	3,01	2,23	1,37	-1,56	-1,65
Інша діяльність	1,55	1,56	8,05	7,40	6,49	5,84
Міжбюджетні трансферти	9,19	10,38	8,20	5,21	-0,99	-5,17
Усього видатків	99,99	99,99	100,00	100,00	0,01	0,02
Разом витрат бюджету:	100,0	100,00	100,0	100,00	0,00	0,00

Джерело: складено та розраховано автором на основі даних джерел [15-17]

У 2020-2022 рр., у структурі витратної частини бюджету Криворізької міської територіальної громади відбулися такі зміни:

- 1) фіксувалося збільшення частки витрат на:
 - державне управління (на 0,32%);
 - соціальний захист та соціальне забезпечення (на 2,17%);
 - культуру і мистецтво (на 0,1%)

фізичну культуру і спорт (на 0,05%);
житлово-комунальне господарство (на 2,54%);
транспорт та транспортна інфраструктура, дорожнє господарство (на 5,67%);
зв'язок, телекомунікації та інформатика (на 0,16%);
іншу діяльність (на 5,84%);
2) фіксувалося зменшення частки витрат на:
освіту (на 1,07%);
охорона здоров'я (на 3,08%);
здійснення заходів із землеустрою (на 0,04%);
будівництво та регіональний розвиток (на 5,83%);
інші програми та заходи, пов'язані з економічною діяльністю (на 5,84%) тощо (табл. 3.11).

Крім того, у 2020-2022 рр. витрати бюджету Криворізької міської територіальної громади були пов'язані із наданням пільгових довгострокових кредитів молодим сім'ям та самотнім молодим громадянам на будівництво/придбання житла; надання коштів для забезпечення гарантійних зобов'язань за позичальників, що отримали кредити під місцеві гарантії тощо (табл. 3.11).

Таблиця 3.11 – Витратна частина бюджету Криворізької міської територіальної громади у 2020-2022 рр. (інша діяльність)

Показники	2020 рік		2021 рік		2022 рік	
	План	Факт	План	Факт	План	Факт
Інша діяльність	778,4	731,6	360,0	259,6	396,5	-356,7
<i>у тому числі:</i>						
Надання пільгових довгострокових кредитів молодим сім'ям та самотнім молодим громадянам на будівництво/придбання житла	888,8	875,4	470,0	417,0	533,5	0,0
Повернення пільгових довгострокових кредитів, наданих молодим сім'ям та самотнім молодим громадянам на будівництво/ придбання житла	-110,4	-143,8	-110,0	-157,4	-137,0	-356,7
Надання коштів для забезпечення гарантійних зобов'язань за позичальників, що отримали кредити під місцеві гарантії	27 697,2	0,0	53 993,7	0,0	69 448,5	0,0
Повернення коштів, наданих для виконання гарантійних зобов'язань за позичальників, що отримали кредити під місцеві гарантії	- 27697,2	0,0	- 53993,7	0,0	- 69448,5	0,0

Джерело: складено та розраховано автором на основі даних джерел [15-17]

Так, протягом періоду, що аналізується, витрати бюджету Криворізької міської територіальної громади на надання пільгових довгострокових кредитів молодим сім'ям та самотнім молодим громадянам на будівництво/придбання житла збільшилися на 533,5 тис грн і станом на 2022 рік становили 417 тис грн. У той же час витрати, пов'язані із повернення пільгових довгострокових кредитів, наданих молодим сім'ям та самотнім молодим громадянам на будівництво/ придбання житла зменшилися (на 137 тис грн) (табл. 3.11).

Таким чином, беручи до уваги все зазначене вище, протягом 2020-2022 рр., незважаючи на війну та інші деструктивні фактори, м. Кривий Ріг динамічно розвивалося, що було наслідком ефективної бюджетної політики Криворізької міської територіальної громади.

ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

У кваліфікаційній роботі вирішено низку важливих науково-практичних задач, що обумовили досягнення мети дослідження, дозволяє зробити наступні висновки:

Установлено, що в умовах розвитку процесів децентралізації органи місцевого самоврядування отримали значно більше повноважень в управлінні своїми матеріальними та фінансовими ресурсами.

Визначено, що в найбільш загальному вигляді бюджетна політика - сукупність процесів, принципів та відносин, пов'язаних з управлінням та прийняттям рішень щодо планів формування, розподілу та використання фінансових ресурсів міської територіальної громади. Плани формування, розподілу та використання фінансових ресурсів міської територіальної громади щодо яких приймаються рішення в межах бюджетної політики отримали назву бюджет місцевого самоврядування або місцевий бюджет.

Установлено, що поняття «бюджетна політика» активно використовується у зв'язку із такими поняттями, як «бюджетний процес» та «бюджетний потенціал».

На основі розгляду підходів до розуміння сутності та взаємозв'язків понять «бюджетний процес», «місцевий бюджет», «бюджетний потенціал», «бюджетна політика» запропоновано поняття «бюджетна політика територіальної громади» розуміти, як сукупність заходів, процесів, принципів (наукової обґрунтованості, цільової спрямованості; єдності стратегії та тактики; гнучкості; результативності; безпеки тощо) управління бюджетним потенціалом регіону, виходячи із потреб, цілей та обмежень місцевого розвитку.

Обґрунтовано, що бюджетна політика знаходить матеріальне уособлення у бюджеті, який складається із доходної та витратної частин, формується за рахунок загального та спеціального фондів тощо.

Визначено, що бюджетна політика включає такі складові: політику у сфері доходів; політику у сфері видатків; політику у сфері боргу; політику у сфері бюджетного регулювання та міжбюджетних відносин. Бюджетна політика характеризується значною варіативністю, що виникає на основі застосування великої кількості критеріїв, що використовують для її диференціації (характер впливу бюджетної політики на соціально-економічний розвиток, час бюджетного регулювання, швидкість реагування на зміни тощо).

У роботі подано та обґрунтовано концептуальну схему бюджетної політики як детермінанта соціально-економічного розвитку.

Ідентифіковано, що результирующим показником ефективності реалізації бюджетної політики є сальдо бюджету (різниця доходної та витратної частин). При цьому установлено, що стан бюджету, відповідна до значень сальдо, може характеризуватися 3 результирующими показниками: рівновагою доходів і видатків бюджету; позитивним сальдо (профіцит бюджету);

негативним сальдо (дефіцит бюджету). Визначено причини дефіциту бюджету.

Визначено, що основними джерелами фінансування дефіциту місцевих бюджетів є кошти від державних та внутрішніх запозичень, кошти від приватизації; повернення бюджетних коштів у результаті продажу цінних паперів тощо.

Обґрунтовано, що на процес формування на реалізації бюджетної політики впливають як зовнішні (відносини із іншими країнами світу, кризові явища тощо), так і внутрішні (бюджетний потенціал: стан розвитку економіки, соціальної сфери, грошового обігу, стабільність тощо) фактори. Запропоновано концептуальну схему впливу факторів на формування бюджетної політики.

Крім того, у роботі визначено завдання та умови формування бюджетної політики.

Установлено, що Кривий Ріг – одне із найбільших міст України (площа міста – 431,4 км²., населення – 615,5 тис осіб або 19,5% Дніпропетровської області), яке має статус міста обласного значення, розташоване у Дніпропетровській області, у центральній частині українського кристалічного масиву та є одним з найбагатших на гористі копалини регіонів України (250 видів корисних копалин, 100 мінералів, 50 гірських споруд).

У 2020-2022 рр. м. Кривий Ріг, попри деструктивний вплив COVID-19, повномасштабне вторгнення росії, характеризувалося динамічним соціально-економічним розвитком, що знаходило відображення у позитивній динаміці ряду показників функціонування Криворізької міської територіальної громади. Установлено, що у 2020-2022 рр. для Криворізької міської територіальної громади були характерні динамічний розвиток підприємництва, наявність цілої низки промислових підприємств-лідерів у суб'єктній структурі підприємницької діяльності (ТОВ «МЕТІНВЕСТ ХОЛДІНГ», ПАТ «Південний гірничо-збагачувальний комбінат», ПАТ «Арселор Міттал Кривий Ріг», «Інгулецький гірничо-збагачувальний комбінат», ПрАТ «Північний гірничо-збагачувальний комбінат»); нарощення обсягу випуску та реалізації промислової продукції; активний розвиток зовнішньоекономічної діяльності тощо.

На основі ґрунтового аналізу бюджету Криворізької міської територіальної громади у 2020-2022 рр. установлено, що протягом періоду, що аналізується:

сальдо міського бюджету було додатнім, що свідчить про профіцит міського бюджету (доходна частина перевищує витратну частину);

у структурі доходної та витратної частин бюджету Криворізької міської територіальної громади переважав загальний фонд – в середньому 91,8% частки доходної частини бюджету та 84,6% витратної частини бюджету Криворізької міської територіальної громади у 2020-2022 рр.;

доходна частина бюджету Криворізької міської територіальної громади формувалася за рахунок податкових надходжень. Станом на 2022 рік 84,5% доходної частини бюджету Криворізької міської територіальної громади

формувалося за рахунок податкових надходжень, 2,8 % за рахунок неподаткових надходжень, 12,6% - субвенцій, дотацій, одержаних з інших бюджетів. Таким чином, станом на 2022 рік до бюджету Криворізької міської територіальної громади було мобілізовано 7 629752,2 тис грн за рахунок податкових надходжень, 255 832,5 тис грн за рахунок неподаткових надходжень; 9 132,5 за рахунок доходи від операцій з капіталом;

найбільшим джерелом податкових надходжень до бюджету Криворізької міської територіальної громади є податок на доходи фізичних осіб. Станом на 2022 рік за рахунок податку та збори на доходи фізичних осіб у бюджет Криворізької міської територіальної громади було мобілізовано 4450227,2 тис грн, що на 1205050 тис грн більше, ніж у 2020 році;

спостерігалися такі зміни у структурі доходної частини бюджету Криворізької міської територіальної громади:

1) зменшення: надходжень від оподаткування прибутку підприємств та фінансових установ комунальної власності; надходжень від акцизного податку з вироблених в Україні підакцизних товарів (продукції), а також акцизного податку з ввезених на митну територію України підакцизних товарів (продукції);

2) збільшення: надходжень від рентної плати за користування надрами загальнодержавного значення; надходжень від акцизного податку з реалізації суб'єктами господарювання роздрібної торгівлі підакцизних товарів; надходження від акцизного податку з реалізації виробниками та/або імпортерами, у тому числі в роздрібній торгівлі тютюнових виробів, тютюну та промислових замінників тютюну, рідин, що використовуються в електронних сигаретах, що оподатковується згідно з підпунктом 213.1.14 пункту 213.1 статті 213 Податкового кодексу України;

обсяг мобілізованих до місцевого бюджету ресурсів за рахунок місцевих податків збільшився 1075128 тис грн - 1453155,6 тис грн у 2020 році, 2528283,8 тис грн у 2022 році;

негативні зміни, що фіксували в динаміці надходжень до бюджету Криворізької міської територіальної громади від діяльності підприємницьких структур;

у структурі доходної частини бюджету переважали доходи, отримані за рахунок податків та зборів на доходи фізичних осіб (у 2020 році – 63,5% доходної частини бюджету, у 2022 році – 58,3% доходної частини бюджету), податки на майно (у 2020 році – 21,1% доходної частини бюджету, у 2022 році – 29,1%);

спостерігалося:

1) зменшення частки у доходній частині міського бюджету доходів отриманих за рахунок: податку та збору на доходи фізичних осіб; податку на прибуток підприємств та фінансових установ комунальної власності; акцизного податку з вироблених в Україні підакцизних товарів (продукції); акцизного податку з ввезених на митну територію України підакцизних товарів (продукції); акцизного податку з реалізації суб'єктами

господарювання роздрібною торгівлю підакцизних товарів; єдиного податку; екологічного податку;

2) збільшення частки у доходній частині міського бюджету доходів отриманих за рахунок: рентної плати за користування надрами загальнодержавного значення; акцизного податку з реалізації виробниками та/або імпортерами, у тому числі в роздрібній торгівлі тютюнових виробів, тютюну та промислових замінників тютюну, рідин, що використовуються в електронних сигаретах, що оподатковується згідно з підпунктом 213.1.14 пункту 213.1 статті 213 Податкового кодексу України; податку на майно;

фіксувалося нарощення обсягів неподаткових надходжень – на 55 578,40 тис грн – з 200254,1 тис грн у 2020 році до 255832,5 тис грн у 2022 році;

зростання неподаткових надходжень до міського бюджету рр. було обумовлено, в першу чергу, зростанням обсягів ресурсів, мобілізованих за рахунок плати за надання адміністративних послуг та власних надходжень бюджетних установ;

у структурі надходжень від операцій з капіталом до бюджету Криворізької міської територіальної громади переважали надходження від відчуження майна, що належить Автономній Республіці Крим та майна, що перебуває в комунальній власності – 99% у 2022 році, 62,3% у 2020 році;

планові показники доходної частини бюджету Криворізької міської територіальної громади виконувалися в середньому на 93%;

у середньому було забезпечено мобілізацію 8218274,467 тис грн на рік, зокрема податкові надходження до бюджету Криворізької міської територіальної громади становили 6283239,233 тис грн на рік; неподаткові - 243622,8667 тис грн на рік; доходи від операцій з капіталом - 10667,3 тис грн на рік; субвенції, дотації, одержані з інших бюджетів - 1667099,73 тис грн на рік;

у процесі виконання бюджету Криворізької міської територіальної громади значна увага приділялася збереженню соціальних видатків;

витрати Криворізької міської територіальної громади становили в середньому 7870508,833 тис грн на рік, були в середньому на 13% від планових показників витрат, постійно зростали;

у структурі витрат бюджету Криворізької міської територіальної громади переважали витрати на освіту – 39,02% від загального обсягу витрат міського бюджету у 2020 році, 37,95% у 2022 році; транспорт та транспортну інфраструктуру, дорожнє господарство – 12,81% у 2020 році, 18,48% у 2022 році. Найменша частка витрат припадає на здійснення заходів із землеустрою – 0,04% у 2020 році, 0% у 2022 році;

витрати Криворізької міської територіальної громади збільшилися на 1 296 919,40 тис грн та становили станом на 2022 рік - 8 097 769,60 тис грн, що було в першу чергу пов'язано із зростанням витрат на: державне управління; освіту; соціальний захист та соціальне забезпечення; культуру і мистецтво; фізичну культуру і спорт; житлово-комунальне господарство; транспорт та транспортна інфраструктура, дорожнє господарство тощо.

Як засвідчує світова практика в галузі реалізації бюджетної політики на місцевому рівні, завдання підвищення ефективності бюджетної політики Криворізької міської територіальної громади не може бути виконано лише на основі заходів щодо оптимізації витрат бюджету, або заходів щодо нарощення доходної частини бюджету.

Підвищення ефективності бюджетної політики Криворізької міської територіальної громади і, як наслідок, посилення її забезпечуючого та стимулюючого впливу на соціально-економічний розвиток як громади, так і країни потребує комплексного підходу – як розробки системи заходів, спрямованих на нарощення доходної частини бюджету, так і реалізації заходів, спрямованих на скорочення витрат.

Для забезпечення нарощення доходної частини бюджету доцільно:

1. Реалізувати комплекс заходів, спрямованих на розвиток підприємницької ініціативи в цілому, малого та середнього підприємництва, інноваційного підприємництва зокрема, оскільки, як засвідчує проведений у розділі 3 кваліфікаційної роботи аналіз, протягом 2020-2022 рр. основним джерелом формування доходної частини бюджету Криворізької міської територіальної громади були податкові надходження, а саме податок та збір на доходи фізичних осіб. Для розвитку підприємницької ініціативи доцільно вжити заходів, спрямованих на розвиток бізнес-інфраструктури, підвищення ефективності системи підготовки та перепідготовки фахівців для сфери підприємництва, розбудови інфраструктури, зокрема транспортної інфраструктури та інфраструктури безпеки в Криворізькій міській територіальній громаді, забезпечити подальший розвиток консультаційних та електронних послуг для суб'єктів підприємницької діяльності.

2. Реалізувати комплекс заходів спрямованих на підвищення рівня інтернаціоналізації суб'єктів господарювання Криворізької міської територіальної громади, шляхом надання консультаційних послуг, сприяння налагодженню співпраці із зарубіжними партнерами тощо.

3. Реалізувати комплекс заходів, спрямованих на диверсифікацію джерел доходів бюджету. Диверсифікацію джерел доходів бюджету доцільно забезпечити за рахунок залучення в економіку Криворізької міської територіальної громади інвестиційних ресурсів (національних та іноземних інвестицій). Залучення в економіку регіону інвестиційних ресурсів можливо забезпечити за рахунок реалізації комплексу заходів, спрямованих на підвищення інвестиційної привабливості. Як свідчить аналіз джерел [11-13], Криворізька міська територіальна громада вже мала досвід співпраці із національними та іноземними інвесторами – реалізовувала інвестиційні проекти, а також комплекс заходів, спрямованих на підвищення інвестиційної привабливості. Проведений у 3 розділі кваліфікаційної роботи аналіз об'єктивно засвідчує, що дана робота є позитивною практикою, яку необхідно поновлювати. Серед перших кроків, що доцільно реалізувати для забезпечення та підвищення інвестиційної привабливості, необхідно відмітити: поновити роботу щодо підготовки та оприлюднення інвестиційного паспорту Криворізької міської територіальної громади,

каталогу інвестиційних проєктів (об'єктів інвестування), зокрема проєкту індустріального парку «Кривбас», розвитку бренду території тощо. Розвиток програм та ініціатив для залучення інвестицій до міста може стати важливим джерелом доходів та стимулювати розвиток різних галузей економіки.

4. Реалізувати комплекс заходів, спрямованих на підвищення ефективності роботи центрів надання адміністративних послуг, розширити перелік платних адміністративних послуг Криворізької міської територіальної громади. Як свідчить проведений у розділі 3 аналіз, адміністративні послуги користуються попитом мешканців громади, забезпечують вагомую частину неподаткових надходжень у бюджет. Необхідно продовжувати роботу у цьому напрямі.

5. Провести ревізію цілісних майнових комплексів та іншого майна громади, що перебуває у комунальній власності, може надаватися у оренду членам громади, сформувати каталог зазначених об'єктів, реалізувати комплекс робіт, спрямованих на підвищення їх привабливості для орендарів. Така діяльність дозволить наростити обсяги надходжень у бюджет Криворізької міської територіальної громади від орендної плати за користування цілісним майновим комплексом та іншим майном, що перебуває в комунальній власності, які суттєво скоротилися протягом 2020-2022 рр. і таким чином створити умови для нарощення доходної частини бюджету Криворізької міської територіальної громади.

6. Провести компаративний аналіз інструментів бюджетного регулювання (ставки податків та зборів, норми амортизаційних відрахувань, проценти за кредит, бюджетні нормативи, бюджетні норми, норми витрат, тарифи тощо), сконцентруватися на розвитку найбільш ефективних з них, у т.ч. розглянути можливості щодо нарощення надходжень за рахунок місцевих податків та зборів.

Для забезпечення скорочення видаткової частини бюджету доцільно:

1. Забезпечити скорочення видатків споживання, у першу чергу за рахунок перегляду лімітів на використання, проведення робіт, спрямованих на підвищення ефективності використання енерго- та інших ресурсів Криворізької міської територіальної громади.

2. Забезпечити моніторинг та оптимізація витрат Криворізької міської територіальної громади на освіту, як однієї із найбільш витратної сфери.

3. На основі механізмів державно-приватно-суспільного партнерства забезпечити участь громади та бізнесу у реалізації проєктів у різних сферах розвитку Криворізької міської територіальної громади (у сфері розвитку фізичної культури та спорту, культури та мистецтво, землеустрою тощо), що дозволить суттєво скоротити витрати місцевого бюджету, але разом із тим забезпечити досягнення цілей розвитку місцевої громади. Для цієї забезпечення реалізації даного завдання доцільно використовувати краудфандингові платформи.

Крім того, як свідчить аналіз джерел [1-28], для підвищення ефективності бюджетної політики Криворізької міської територіальної громади доцільно:

запровадити автоматизацію процесів щодо управління фінансами, що дозволить полегшати моніторинг, аналіз та оптимізацію бюджетних процесів. Для вирішення зазначеного завдання можуть використовуватися такі системи, як, наприклад, SAP Analytics Cloud, Oracle Planning and Budgeting Cloud Service (електронні системи бюджетного планування), SAP ERP, Oracle NetSuite, Microsoft Dynamics 365 (ERP-системи), QuickBooks, Xero, Sage Intacct (системи управління фінансами); Microsoft Project, Asana, Trello (системи управління проектами); Tableau, Power BI, Google Data Studio (системи аналізу даних та прогнозування) тощо;

запровадити середньострокове та довгострокове (перспективне) бюджетне планування, що буде гармонізовано із стратегічними документами не тільки міської територіальної громади, а й країни в цілому,

запровадження програмно-цільовий методу планування місцевого бюджету. Відповідно до Бюджетного кодексу, «програмно-цільовий метод у бюджетному процесі - метод управління бюджетними коштами для досягнення конкретних результатів за рахунок коштів бюджету із застосуванням оцінки ефективності використання бюджетних коштів на всіх стадіях бюджетного процесу» [3]. Така діяльність дозволить забезпечити прослідковувано зв'язку короткострокових та середньо- та довгострокових бюджетних планів, оцінити ефективність використання бюджетних ресурсів, діяльності учасників бюджетного процесу і, як наслідок, забезпечити збалансований та стабільний розвиток громади прозорість бюджетного процесу тощо;

запровадити стимулювання ефективності – системи стимулів та бонусів для виконкомів районних у місті рад, що будуть демонструвати високої ефективності витрат та досягаючи стратегічних цілей;

продовжувати роботу у напрямку розвитку людського капіталу як Криворізької міської територіальної громади, так і персоналу місцевої адміністрації для підвищення їхньої ефективності та забезпечення використання кращих управлінських практик в сфері бюджетування;

створення стабілізаційного та/або резервного фонду, що може використовуватися в невідкладних ситуаціях або для підтримки пріоритетних проєктів тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кравець В. І. Бюджетна політика в забезпеченні соціально-економічного розвитку регіону . Інвестиції: практика та досвід № 16. 2018. С. 40-45.
2. Реформа децентралізації. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/efektivne-vryaduvannya/reforma-decentralizaciyi>.
3. Бюджетний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2542-14#Text>.
4. План дій з реалізації у 2020-2022 роках стратегічного плану розвитку міста Кривого Рогу на період до 2025 року. URL: https://ig.krmisto.gov.ua/dwn/citycard/plan_2020_ua.pdf.
5. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>.
6. Ситнік Н.С. Бюджетна система в таблицях та схемах. Львів: видавництво «Апріорі», 2017. 180 с.
7. Рішення Криворізької міської ради № 2197 від 22.11.2017 Про затвердження Статуту територіальної громади м. Кривого Рогу в новій редакції. URL: https://od.kr.gov.ua/ua/osxfile/pg/190618270404767_n_1o/.
8. Рішення Криворізької міської ради №812 від 26.08.2016 Про внесення змін до рішення міської ради від 27.01.2016 №173 «Про затвердження положення про виконавчий комітет Криворізької міської ради». URL: <https://data.gov.ua/dataset/9efeb287-4911-400f-a436-6a722549003d/resource/ee3b9933-cf98-44d5-b816-e92588cd86af/download/rishennia-vid-26-08-2016-no-812.doc>.
9. Стратегічний план розвитку міста Кривого Рогу на період до 2025 року. URL: https://hgi.org.ua/pdf/Strplan_KrRig.pdf.
10. Програми економічного та соціального розвитку м. Кривого Рогу на 2017-2022 роки. URL: https://so.kr.gov.ua/ua/treezas_so/pg/5458077777_d1/.
11. Звіт з виконання у 2020 році програми економічного та соціального розвитку м. Кривого Рогу на 2017–2022 роки. 50 с.
12. Звіт з виконання у 2021 році програми економічного та соціального розвитку м. Кривого Рогу на 2017–2022 роки. 56 с.
13. Звіт про виконання у 2022 році програми економічного та соціального розвитку м. Кривого Рогу на 2017–2023 роки. 45 с.
14. Джерела доходів місцевих бюджетів. URL: https://decentralization.gov.ua/uploads/attachment/document/14/%D0%94%D0%B6%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BB%D0%B0_%D0%B4%D0%BE%D1%85%D0%BE%D0%B4_%D0%B2_%D0%BC_%D1%81%D1%86%D0%B5%D0%B2%D0%B8%D1%85_%D0%B1%D1%8E%D0%B4%D0%B6%D0%B5%D1%82_%D0%B2.pdf.
15. Інформація щодо виконання бюджету Криворізької міської територіальної громади за 2020 рік. URL: https://so.kr.gov.ua/ua/treezas_so/pg/6226777777_d2/.

16. Інформація щодо виконання бюджету Криворізької міської територіальної громади за 2021 рік. URL: https://so.kr.gov.ua/ua/treezas_so/pg/622677777_d2/.
17. Інформація щодо виконання бюджету Криворізької міської територіальної громади за 2022 рік. URL: https://so.kr.gov.ua/ua/treezas_so/pg/622677777_d2/.
18. Педченко Н. С. Бюджетний потенціал регіону: оцінка та перспективи розвитку : монографія / Н. С. Педченко, В. Ю. Стрілець. Полтава : ПУЕТ, 2014. 220 с.
19. Основні показники соціально-економічного розвитку міста Кривий Ріг на 2017-2023 pp. URL: https://dostup.pravda.com.ua/request/110305/response/385235/attach/3/1519%2030.11.2022%202023.pdf?cookie_passthrough=1.
20. Бенчмаркінг конкурентоспроможності. Кривий ріг. URL: http://www.irm.kr.ua/files/pdf/kr_bench_0202_updated.pdf.
21. Криворізька міська територіальна громада. URL: <https://rebuildukraine.in.ua/kryvorizka-hromada2>.
22. Державний веб-портал бюджету для громадян. URL: <https://openbudget.gov.ua/>.
23. Інвестиційний паспорт м. Кривий Ріг 2021. URL: <https://montenegro.mfa.gov.ua/storage/app/sites/54/ig-2021.pdf>.
24. Венгер В. В. Фінанси: навч. пос. [для студ. вищ. навч. закл.] / В. В. Венгер. К.: Центр учбової літератури, 2009. 432 с.
25. Утвенко В. В. Теорія та історія місцевого самоврядування: Навч. посібник / В. В. Утвенко. К.: ДП «Вид. дім «Персонал», 2017. 234 с.
26. Волохова І.С. Місцеві фінанси та перспективи поглиблення фінансової децентралізації в Україні [Монографія] / І.С. Волохова. Одеса: Атлант, 2014. 462 с.
27. Соціально-економічний розвиток міст в умовах децентралізації : кол. моногр. / за ред. Л.М. Ільч. К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2021. 532 с
28. Дедушев І. Бюджетна політика: поняття та завдання. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/283774/277976>.
29. Дехтяр Н. А. Особливості формування та реалізації бюджетної політики України у сфері державних видатків. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/53003/2/Dehtar_osoblivosti_formyvannya_i_realizacii.pdf.
30. Ливдар М.В. Вплив бюджетної політики на соціально-економічний розвиток регіону. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/2_ukr/100.pdf.

ДОДАТКИ

Таблиця А1 – Перелік міських цільових програм,
що будуть реалізовуватися в місті Кривому Розі у 2022 році (рішення міської
ради 24.11.2021 №92)

<i>№ п/п</i>	<i>Назва програми</i>
<i>1</i>	<i>2</i>
1	Міська комплексна програма «Стоп-інфаркт» на 2016–2024 роки
2	Міжгалузєва комплексна програма «Здоров'я нації» у м. Кривому Розі на 2017–2024 роки
3	Міська програма містобудівної діяльності та створення геоінформаційної електронної містобудівної кадастрової системи м. Кривий Ріг на 2004–2025 рр.
4	Міська програма вирішення екологічних проблем Кривбасу та поліпшення стану навколишнього природного середовища на 2016–2025 роки
5	Програма поповнення та використання матеріального резерву для запобігання, ліквідації надзвичайних ситуацій техногенного й природного характеру та їх наслідків у м. Кривому Розі на 2016–2024 роки
6	Програма розвитку системи цивільного захисту в м. Кривому Розі на 2016–2024 роки
7	Програма залучення інвестицій та розвитку міжнародної співпраці в м. Кривому Розі на 2016–2024 роки
8	Програма розвитку промислового туризму в місті Кривому Розі на 2016–2024 роки
9	Програма реалізації державної та місцевої політики поліпшення становища дітей, молоді, жінок і сім'ї у м. Кривому Розі на 2017– 2022 роки
10	Програма економічного та соціального розвитку м. Кривого Рогу на 2017–2022 роки
11	Програма соціального захисту окремих категорій мешканців м. Кривого Рогу на 2017–2022 роки
12	Програма розвитку та безпеки дорожнього руху в місті Кривому Розі на період 2013–2023 років
13	Програма розвитку підприємств міського електро- та авто- транспорту на 2016–2023 роки
14	Програма компенсації пільгового проїзду окремих категорій громадян на залізничному пасажирському транспорті приміського сполучення на 2021–2024 роки
15	Програма підтримки об'єднань співвласників багатоквартирного будинку в м. Кривому Розі на 2017–2022 роки
16	Програма розвитку та утримання об'єктів (елементів) благоустрою м. Кривого Рогу на період 2017–2022 років
17	Програма розвитку та утримання житлово-комунального господарства міста на період 2017–2022 років
18	Програма «Теплий дім» щодо виконання заходів з енергозбереження в багатоквартирних будинках для їх співвласників у м. Кривому Розі на 2012–2026 роки
19	Програма управління комунальним майном територіальної громади міста Кривого Рогу на 2016-2025 роки
20	Програма розвитку земельних відносин у м. Кривому Розі на 2016– 2025 роки
21	Програма сприяння розвитку малого та середнього підприємництва в м. Кривому Розі на 2017–2024 роки
22	Програма захисту прав дітей та розвитку сімейних форм виховання в м. Кривому Розі на 2016–2022 роки

1	2
23	Програма підтримки та розвитку Комунального підприємства «Міжнародний аеропорт Кривий Ріг» Криворізької міської ради на 2019–2023 роки
24	Програма сприяння розвитку місцевого самоврядування в м. Кривому Розі на 2017–2022 роки
25	Програма перспективного розвитку освіти м. Кривого Рогу на 2019–2024 роки
26	Програма розвитку фізичної культури і спорту в м. Кривому Розі на 2019–2023 роки
27	Програма розвитку культури та мистецтва в місті Кривому Розі на 2015–2024 роки
28	Програма фінансової підтримки комунальних засобів масової інформації та комунальних підприємств видавничо-поліграфічної сфери міста на 2013–2025 роки
29	Програма відшкодування частини кредитів, що надаються об'єднанням співвласників багатоквартирного будинку та житлово-будівельним кооперативам на впровадження енергоефективних заходів у житловій сфері на 2016–2023 роки
30	Програма інформатизації та цифрової трансформації на 2017–2024 роки
31	Програма капітального будівництва об'єктів інфраструктури м. Кривого Рогу на 2019–2024 роки
32	Програма розвитку Центру адміністративних послуг «Віза» («Центр Дії») виконкому Криворізької міської ради на 2019–2024 роки
33	Програма підвищення енергоефективності громадських будівель у м. Кривому Розі, що реалізується в співпраці з Європейським банком реконструкції та розвитку, на 2020–2033 роки
34	Програма громадського порядку та громадської безпеки в м. Кривому Розі на період до 2025 року
35	Комплексна програма підтримки у 2017 – 2023 роках у м. Кривому Розі учасників антитерористичної операції на сході України та операції об'єднаних сил у Донецькій і Луганській областях, членів їх сімей і сімей загиблих у ході їх проведення
36	Програма реалізації молодіжної політики «Нова генерація Кривого Рогу» на 2021 – 2025 роки
37	Програма поводження з безпритульними тваринами та регулювання їх чисельності в місті Кривому Розі на період 2020–2024 років
38	Програма створення страхового фонду документації в м. Кривому Розі на 2021–2025 роки

Джерело: [10]